

Inhoud

Profiel en ambitie **binnenzijde omslag**

Voorwoord **2**

Kengetallen **5**

Bericht van de Raad van Commissarissen
aan de aandeelhouders **6**

Corporate governance **10**

Bestuursverslag **20**

Gang van zaken 2016 **20**

Resultaten **23**

Opbrengsten **24**

Kosten **24**

Ontwikkeling drinkwatertarief **25**

Toekomstige ontwikkelingen **26**

Jaarrekening 2016 **29**

Overige gegevens **61**

Tienjaarsoverzicht **66**

Bestuur en organisatie **68**

Organigram per 1 juni 2017 **68**

Algemene vergadering **69**

Personalia directie en Raad van Commissarissen **70**

Voorwoord

Het jaar 2016, mijn eerste jaar als directeur van Dunea, was enerverend. Zowel binnen als buiten de organisatie is de uitvoering van de vier strategische koersaccenten die vorig jaar zijn vastgesteld in volle gang.

Een groot succes was de uitverkiezing van Nationaal Park Hollandse Duinen tot een van de mooiste natuurgebieden van Nederland. En dat terwijl het park nog niet eens bestaat. In korte tijd wisten we veertig partijen te overtuigen om met ons initiatief tot oprichting van het park mee te doen. We zijn er enorm trots op dat het is gelukt. De uitverkiezing heeft Dunea stevig op de kaart gezet en heeft heel veel positieve impact gehad op onze relatie met de omgeving.

Een tegenvaller was de verontreiniging van onze bron in de Afgedamde Maas. Dunea moest in januari uit voorzorg de inname van Maaswater stoppen omdat er sporen van dimethoaat werden aangetroffen. Dit bestrijdingsmiddel werd in een poldersloot geloosd en kwam via een poldergemaal in de Afgedamde Maas terecht.

Dit maakte opnieuw de noodzaak duidelijk voor de aanleg van een aparte bedrijfsafvalwaterriolering voor tuinbouwbedrijven in de Bommelerwaard. Met de aanleg hiervan blijft het water in de poldersloten, die afwateren in de Afgedamde Maas, schoner.

We hebben in 2016 veel aandacht besteed aan gesprekken met belangrijke stakeholders. Het is belangrijk dat zij weten welke rol Dunea speelt in de maatschappelijke omgeving. Niet alleen om onze belangen voor goed drinkwater te verdedigen maar ook om kansen in de onderlinge samenwerking te kunnen pakken, bijvoorbeeld met de waterschappen in ons leveringsgebied. Daarom is dit jaar het Strategisch OmgevingsManagement-team (SOM-team) opgericht. Dit team heeft Dunea, in samenwerking met vele andere medewerkers, binnen één jaar al behoorlijk op de

kaart gezet. Alle belangrijke partijen binnen ons leveringsgebied maar ook in het stroomgebied van de Maas zijn bezocht en de banden zijn aangehaald.

Gedurende het jaar is ook veel energie gestoken in het project Wave, Werken aan Verbinding. Met de klant als uitgangspunt worden onze belangrijkste bedrijfsprocessen vereenvoudigd en efficiënter met elkaar verbonden. Zo willen we niet alleen onze dienstverlening verbeteren, maar ook kosten besparen. Het implementeren heeft grote impact op alle huidige processen en onze medewerkers; het is een andere manier van werken.

Andere memorabele zaken in 2016 zijn een grote lekkage op het Spui met veel media-aandacht, een ludieke actie om samen met partners aandacht te vestigen op het belang van een schone bron en het aanpassen van de toegangsbeveiliging van onze gebouwen en terreinen. Daarnaast hebben we een project in Tanzania, waar we ruim vijf jaar hebben gewerkt, zo goed als afgerond. Tot slot is een begin gemaakt met het aanpassen van onze organisatiestructuur, door het managementteam te verkleinen.

2017 en verder

Omgevingsmanagement blijft een speerpunt, de implementatie van Wave wordt op alle niveaus verder uitgewerkt, de oprichting van Nationaal Park Hollandse Duinen staat op de planning, we gaan een communicatiecampagne opzetten rondom de bescherming van de bron en ten slotte willen we onze klanttevredenheid nog verder verhogen.

Intern zal de nadruk liggen op het programma Wave en de wijziging in de organisatiestructuur. Want de wereld verandert en Dunea verandert mee. Onze klanten en aandeelhouders, het ministerie en de inspectie – ze verwachten allemaal dat we transparant zijn, dat we onze dienstverlening aan de klant verbeteren en kosten besparen. De nieuwe organisatie draagt daaraan bij, want het stelt ons in staat beter samen te werken en slagvaardiger te zijn. Dunea wil graag bijdragen aan de belangrijkste maatschappelijke discussies in onze regio. En het vertrouwen van onze partners blijven verdienen.

Zo werken we gestaag verder aan de doelen die we onszelf gesteld hebben: een onderscheidende organisatie, klaar voor de uitdagingen die de toekomst ons gaat brengen.

Wim Drossaert, directeur

“De wereld verandert en Dunea verandert mee.”

Kengetallen

	2016	2015
Financieel		
Bedrijfsopbrengsten (x € 1.000)	147.948	143.463
Nettowinst (x € 1.000)	8.820	9.239
Current ratio	0,145	0,147
Interest coverage ratio	1,824	1,823
Verhouding eigen vermogen tot het balanstotaal (solvabiliteitspercentage)	33,6	32,0
Verhouding netto schuldpositie tot de operationele cashflow	6,5	6,4
Cashflow (x € 1.000)	38.424	40.028
Netto werkkapitaal	- 135.463	- 139.475
Rentabiliteit eigen vermogen (%)	4,6	5,0
Rentabiliteit totaal vermogen (%)	3,1	3,4
Investerings (x € 1.000)	26.685	47.310
Klanten		
Aantal inwoners (x € 1.000)	1.289	1.278
Aantal administratieve aansluitingen	628.663	616.217
Drinkwaterprijs per 1.000 liter (€)	1,04	1,06
Vastrecht per huishouden (€)	61,18	61,18
Integraal drinkwatertarief (€) zonder precarioheffing en Belasting op Leidingwater (BOL)	1,69	1,70
Medewerkers		
Aantal medewerkers (fte)	504	511
Ziekteverzuim (%)	3,7	3,7
Waterproductie en -distributie		
Totale afzet (x mln m ³)	76,7	76,1
Reinwater productielocaties (x mln m ³)	79,0	78,2
Ingenomen rivierwater (x mln m ³)	62,5	78,0
Afgeleverd voorgezuiverd rivierwater (x mln m ³)	77,0	75,3
Winning in duingebieden (x mln m ³)	82,0	80,6
Lengte hoofdleidingnet (in km)	4.387	4.369
Aantal geplaatste watermeters	549.971	541.937
Duinen		
Duinterreinen in eigen beheer (ha)	2.250	2.250
Aantal bezoekers Bezoekerscentrum Meijendel	119.282	117.191

Bericht van de Raad van Commissarissen aan de aandeelhouders

De Raad van Commissarissen heeft tot taak toezicht te houden op het beleid van de directie en op de algemene gang van zaken in de vennootschap en de met haar verbonden onderneming. De Raad van Commissarissen staat de directie met raad ter zijde en richt zich daarbij naar het belang van de vennootschap en de onderneming. Conform artikel 16 van de statuten van de vennootschap bieden wij u hierbij het door de directie opgestelde jaarbericht van Dunea aan, met daarin opgenomen de jaarrekening over het boekjaar 2016.

De jaarrekening 2016 en het verslag van het door de directie gevoerde beleid zijn in de vergadering van 29 mei 2017 aan de Raad van Commissarissen voorgelegd.

De jaarrekening is gecontroleerd door PricewaterhouseCoopers Accountants en van een goedkeurende verklaring voorzien. Deze verklaring is te vinden op pagina 62. Wij hebben de jaarrekening, in aanwezigheid van de directie en de accountant besproken.

Resultaat 2016

Het nettoresultaat is in 2016 uitgekomen op € 8,8 miljoen en komt hiermee € 0,4 miljoen lager uit dan het nettoresultaat over 2015. Dit nettoresultaat past binnen het binnen het financiële beleid voor de versterking van de financiële positie van het bedrijf in verband met toekomstige investeringen waardoor ook op termijn het tarievenbeleid kan worden gehandhaafd. In lijn met onze statuten is geen dividend uitgekeerd aan de aandeelhouders.

Het verlengen van de levensduur leidt tot lagere afschrijvingen waardoor het resultaat van Dunea de komende jaren structureel verbetert. De hogere resultaten moeten de komende jaren wel worden gereserveerd om de financiële positie van Dunea te verbeteren waardoor de komende vervangingsinvesteringen meer uit eigen middelen kunnen worden gefinancierd waardoor het effect op de drinkwatertarieven beperkt kan blijven.

Vaststellen winstbestemmingsvoorstel en decharge

Wij stellen u voor de jaarrekening en het daarin opgenomen voorstel tot winstbestemming in de op 22 juni 2017 te houden Algemene Vergadering van Aandeelhouders vast te stellen.

Tevens stellen wij u voor in deze vergadering voor het jaar 2016 decharge te verlenen aan de directie voor het gevoerde beleid en aan de leden van de Raad van Commissarissen voor het uitgeoefende toezicht.

Samenstelling Raad van Commissarissen

In 2016 bestond de Raad van Commissarissen uit de volgende leden:

- mr. C.N. de Boer;
- drs. L.A.S. van der Ploeg RA RC EMFC (plaatsvervangend voorzitter);
- mr. D.A.T. van der Heem-Wagemakers;
- W.J. Stolte, (voorzitter);
- ir. G. Verwolf.

Mr. C.N. de Boer is per 1 juli 2016 voor de duur van twee jaar herbenoemd door de aandeelhouders.

Auditcommissie

De Raad van Commissarissen heeft met ingang van 1 januari 2016 een auditcommissie ingesteld. De auditcommissie adviseert de Raad van Commissarissen bij het uitvoeren van de verantwoordelijkheden op het terrein van toezicht. De auditcommissie beoordeelt het financiële verslaggevingsproces, het systeem van interne beheersing en beheersing van risico's waaronder het toezicht op de naleving van de relevante wet- en regelgeving en het toezicht op de werking van gedragscodes en het controleproces. De auditcommissie bestaat uit twee leden van de Raad, mevrouw Van der Heem-Wagemakers en de heer Van der Ploeg, die tevens het voorzitterschap van de auditcommissie uitoefent. De auditcommissie heeft in 2016 vier keer vergaderd.

Werkzaamheden van de Raad

De Raad van Commissarissen is in 2016 vijf maal bijeengeeweest met de directie. De Raad vindt het belangrijk om ook het eigen functioneren regelmatig te evalueren. Dit is vrijwel elke vergadering onderwerp van gesprek geweest maar specifiek heeft de Raad eenmaal buiten de aanwezigheid van de directie vergaderd over de samenstelling en het functioneren van de Raad en het functioneren en de bezoldiging van de directie te bespreken. Ook is gesproken over de ontwikkelingen op het gebied van de Nederlandse Corporate Governance Code en de toepassing voor het functioneren van de Raad. De Raad heeft daarom besloten haar reglement zodanig aan te passen dat de benoemingstermijn van een commissaris van vier jaar éénmaal kan worden verlengd met vier jaar.

Ten behoeve van de invulling van een drietal vacatures (mw. D. van der Heem, de heer G. Verwolf en de heer W.J. Stolte) in de Raad per 1 juli 2017 is een profiel en een selectieprocedure vastgesteld waarvan de Algemene Vergadering op 24 november 2016 op de hoogte is gesteld.

Met leden van de ondernemingsraad is meerdere keren overleg gevoerd. De Raad van Commissarissen hecht

De Raad kan
zich in de
koersaccenten
vinden.

grote waarde aan deze contacten vanwege de openhartige uitwisseling van standpunten.

In het verslagjaar zijn essentiële reguliere besluiten genomen over de goedkeuring van het jaarbericht en de jaarrekening 2015, de begroting 2017, de meerjarenbegroting 2017-2021, het investeringsplan 2017, het financieringsplan 2017 en de Tarievenregeling 2017.

Ook dit jaar heeft een aantal dossiers onze bijzondere aandacht gekregen.

Koers 2020

De directie heeft een concretere invulling gegeven aan de eind 2015 ingezette koersdoelen. Er is een viertal accenten aangebracht, namelijk op drinkwaterbelang, klantsegmentatie, duinbeheerder van wereldklasse en de verbreding van producten en diensten. De Raad van Commissarissen kan zich in deze koersaccenten vinden.

Voordracht nieuwe accountant met ingang van boekjaar 2016

De Raad van Commissarissen heeft PricewaterhouseCoopers Accountants als nieuwe accountant voorgedragen aan de aandeelhouders. De aandeelhouders hebben met de voordracht ingestemd.

Het programma Wave

Voor het programma Wave heeft het grootste deel van 2016 in het teken gestaan van de Europese aanbesteding voor het ERP-systeem. Uit de aanbestedingsprocedure is een overtuigende winnaar naar voren gekomen. Vervolgens is gestart met de concretiseringsfase en zijn eind november de contracten gesloten.

Omdat de planning is aangepast, heeft ook een verschuiving van kosten plaatsgevonden. Voor de totale begroting van het project heeft dit echter geen gevolgen gehad.

Strategisch omgevingsmanagement

De definitie, doelen en inrichting van strategisch omgevingsmanagement binnen Dunea zijn aan de Raad van Commissarissen gepresenteerd. Dunea zet strategisch omgevingsmanagement in met het oog op het realiseren van de doelen van Koers 2020. Door strategisch omgevingsmanagement zowel thema- als accountgericht te benaderen, ziet de Raad van Commissarissen hier een grote toegevoegde waarde, zeker nu de stakeholders zelf strategisch omgevingsmanagement aan het inrichten zijn.

Vervangingsinvesteringen in leidingen en productie-installaties tot 2040

Besproken zijn deze vervangingsinvesteringen in relatie tot de hoogte van het noodzakelijke winstniveau en de opbouw van de solvabiliteit. Verschillende scenario's zijn besproken om een beeld te krijgen van de noodzakelijke vervangingsinvesteringen. De uitkomst van deze scenario's is een vervangingsopgave op basis van het assetmanagementmodel dat een jaarlijks vervangingsvolume vraagt van gemiddeld 21 km. Aangevuld met vervangingen uit waterkwaliteits- en maatschappelijke overwegingen (bijvoorbeeld in combinatie met derden vervangingswerkzaamheden uitvoeren) bedraagt het vervangingsvolume tot 2040 gemiddeld 35 km per jaar. Dit beeld is gelijk aan het vervangingsvolume dat in de laatst goedgekeurde meerjarenbegroting 2017-2021 is opgenomen. Het model wordt verder doorgerekend tot 2070. Om deze vervangingsinvesteringen op een verantwoorde wijze te kunnen realiseren is naar de mening van de Raad een solvabiliteit van minimaal 40% noodzakelijk.

Vooruitblik 2017

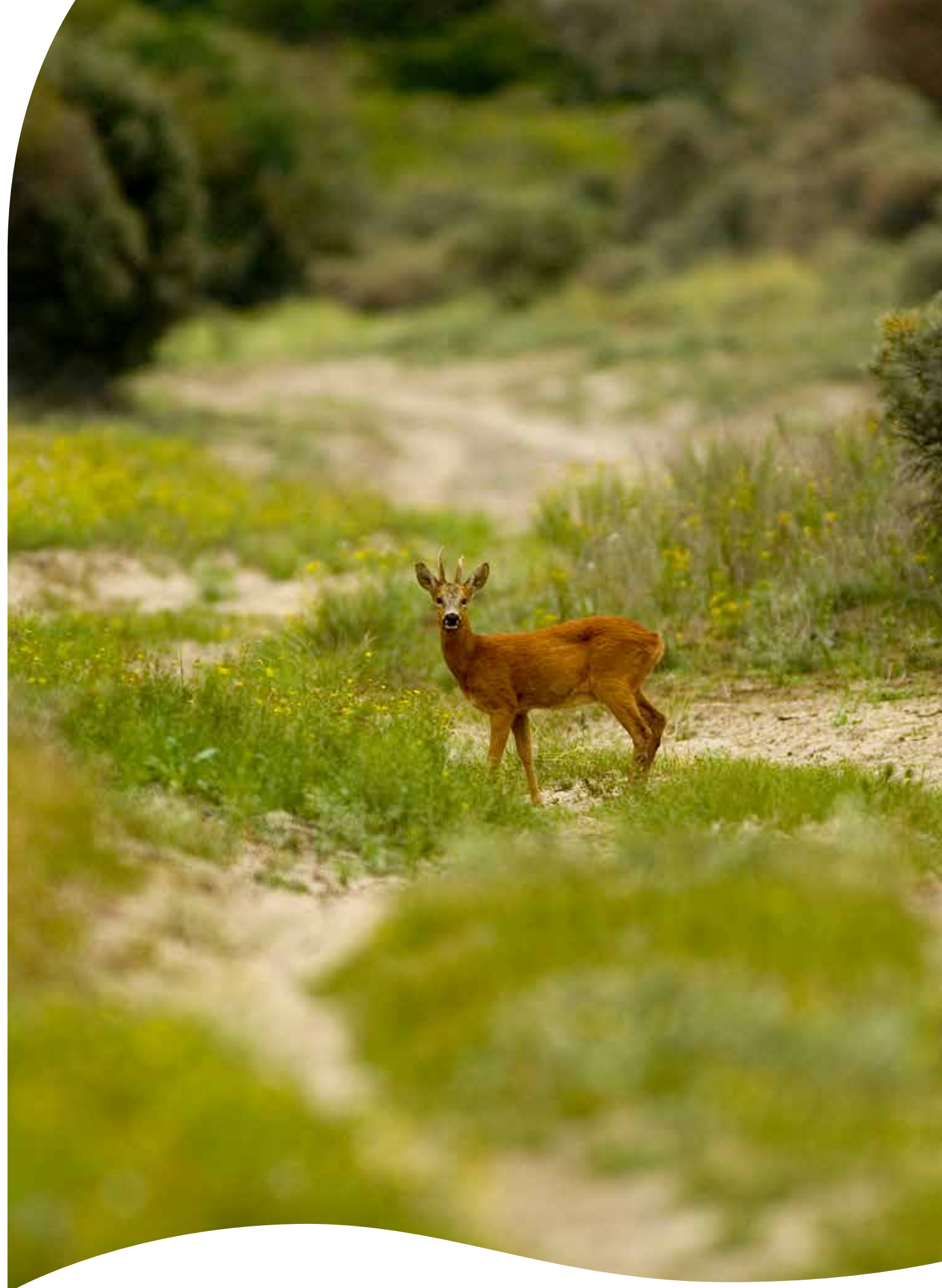
In 2016 is een begin gemaakt met de vijfjarenstrategie Koers 2020. Zoals hierboven weergegeven heeft de directie hierin een viertal accenten aangebracht. Daarbij zijn de eerste successen inmiddels al geboekt. Met bijvoorbeeld de verkiezing van het Nationaal Park Hollandse Duinen tot één van de mooiste natuurgebieden van Nederland en het realiseren van een riolering ten behoeve van de tuinbouwbedrijven in de Bommelerwaard, laat Dunea zien samen met de stakeholders en andere betrokkenen enorm slagvaardig te zijn. De Raad kan zich vinden in het aantrekken van de banden met de stakeholders, waaronder de klanten van het bedrijf. Dit sluit ook aan op de afspraken die in het Bestuursakkoord Water 2011 zijn opgenomen en waarin eisen worden gesteld aan de watersector en de onderlinge samenwerking in de waterketen. De Raad is vanuit onze maatschappelijke verantwoordelijkheid voorstander van deze samenwerkingsvormen.

De Raad stelt een toenemende bemoeienis vast van de bij wet ingestelde toezichthouder op de drinkwaterbedrijven. Dit merken wij vooral bij de jaarlijkse toets op de totstandkoming van de tarieven. Toezicht dat leidt tot het afdwingen van een bepaalde opzet en hoogte van de tarieven, doet afbreuk aan de statutaire bevoegdheden van Dunea's aandeelhouders. Bovendien doet het geen recht aan de verschillende omstandigheden waaronder de Nederlandse bedrijven drinkwater produceren en leveren.

Wij spreken onze dank en waardering uit aan de medewerkers voor de geleverde inspanning en het behaalde resultaat over 2016. We zien met grote interesse en vol vertrouwen de resultaten voor 2017 tegemoet.

Zoetermeer, 29 mei 2017

Raad van Commissarissen
Wilbert Stolte, voorzitter

Corporate governance

Dunea past op vrijwillige basis de Corporate Governance Code (de Code) toe. Hiervoor heeft Dunea gekozen omdat Dunea vanuit de aard van de organisatie en haar maatschappelijke functie streeft naar een transparante en integere bedrijfsvoering door het bestuur en goed toezicht daarop door de Raad van Commissarissen. De Code biedt hiervoor uitgangspunten en 'best practices'.

Algemeen

Begrippen als transparantie en integriteit staan centraal in de Code. Daarnaast geeft de Code een kader voor de relatie met belanghebbenden van de onderneming, zoals de aandeelhouders, werknemers, klanten en de samenleving als geheel. De directie en de Raad van Commissarissen zijn integraal verantwoordelijk voor de afweging van alle bij Dunea betrokken belangen, met als doel continuïteit van de onderneming. Daarnaast sluit een transparante en open verantwoording, in lijn met de Code, aan bij de doelstelling van Dunea om meer extern gericht te werken en actief en open te communiceren.

Dunea heeft de uitgangspunten en de 'best practices' voor zover deze op Dunea van toepassing zijn, overgenomen. Aangezien Dunea het karakter draagt van een drinkwaterbedrijf met publieke aandeelhouders, is een aantal bepalingen van de Code namelijk niet van toepassing. Daarnaast heeft Dunea er bewust voor gekozen de navolgende 'best practice' bepalingen en principes niet te volgen, namelijk:

a) De benoemingsduur voor de bestuurder

Dunea wijkt af van de bepaling dat de bestuurder voor een periode van maximaal vier jaar wordt benoemd (met mogelijke herbenoeming telkens voor een periode van maximaal vier jaar). De Raad van Commissarissen vindt het ongewenst de benoemingsperiode van bestuurders op voorhand vast te leggen. De Raad van Commissarissen wil zich daarbij laten leiden door de omstandigheden.

Het huidige contract van de bestuurder van Dunea heeft een looptijd van vijf jaar. Door te kiezen voor een benoe-

mingsduur van vijf in plaats van vier jaar, wordt aansluiting gezocht bij de cyclus van de door Dunea te behalen lange termijn koersdoelen, die steeds ook een periode van vijf jaar beslaan. De Raad van Commissarissen vindt het met het oog op de continuïteit en verantwoordelijkheid van groot belang dat de bestuurder zelf de door hem ingezette koersdoelen binnen zijn benoemingsstermijn tot een einde kan brengen.

De discussie over de benoemingsperiode zal pas opnieuw worden gevoerd op het moment dat een nieuwe bestuurder wordt aangetrokken.

b) Het opstellen van een remuneratierapport en het instellen van een remuneratiecommissie en selectie- en benoemingscommissie

Een remuneratiecommissie en selectie- en benoemingscommissie zijn niet ingesteld omdat de taken die aan dergelijke commissies worden toebedeeld, worden uitgeoefend door de voltallige Raad van Commissarissen. Het beloningsbeleid voor de directie wordt conform de statuten vastgesteld door de Algemene Vergadering van Aandeelhouders. In het vastgestelde beloningsbeleid wordt aansluiting gezocht bij kaders van de Wet Normering Bezoldigingen Topfunctionarissen Publieke en Semipublieke Sector (WNT). Deze wet is ook op de directies van drinkwaterbedrijven van toepassing. Deze wettelijke regeling maakt het overbodig een nader beloningsbeleid vast te stellen. Op grond hiervan heeft de Raad van Commissarissen besloten geen remuneratiecommissie in te stellen, maar de resterende taken in gezamenlijkheid uit te oefenen.

Wet Bestuur en toezicht

Regels op het gebied van bestuur en toezicht beogen een evenwichtige verdeling van het bestuur en de Raad van Commissarissen over mannen en vrouwen. Dunea voldoet hieraan nog niet, maar streeft ernaar om bij toekomstige benoemingen wel naar deze evenwichtige verdeling te willen toegroeien.

Dunea vermeldt jaarlijks de hoofdlijnen van zijn corporate governancestructuur in het jaarbericht en legt elke substantiële verandering in die structuur ter bespreking voor aan de Algemene Vergadering.

Risicomanagementsysteem

Dunea definieert risico als 'de mogelijkheid dat de realisatie van strategische, tactische of operationele doelstellingen negatief beïnvloed wordt door (gevolgen van) onzekere gebeurtenissen'. Het proces voor risicomanagement wordt hieronder grafisch weergegeven:

Methode en kaders vaststellen

De eerste fase van het risicomanagementtraject bij Dunea is het bepalen van het bedrijfsbrede risicomanagementbeleid. Hierbij gaat het om een aantal beleids-

Alle geïdentificeerde bedreigingen worden gewogen om risico's goed te kunnen beheersen.

beslissingen over de wijze waarop de risico's in kaart worden gebracht, gewogen en beheerst, en om het bepalen van de risicotolerantie. Veranderingen in het management, wetgeving, bedrijfsgrootte en financiële positie zijn voorbeelden van factoren die ervoor kunnen zorgen dat het zinvol is om de methode en kaders voor risicomanagement binnen Dunea opnieuw tegen het licht te houden.

Risico's identificeren

Na het definiëren van een risicomanagementsysteem wordt een analyse uitgevoerd om interne en externe risico's te achterhalen. Tijdens deze analyse wordt aandacht geschonken aan bedreigingen binnen de vooraf bepaalde aandachtsgebieden. Daarbij kan gedacht worden aan invloed van externe factoren zoals het politiek klimaat, natuur en weer, economie, infrastructuur, wet- en regelgeving, beleid van overheden, de markt, aandeelhouders en belangenorganisaties. De aandachtsgebieden zijn die factoren binnen bedrijfsprocessen die voor Dunea het belangrijkste zijn om te beschermen tegen schade. Voor Dunea zijn deze aandachtsgebieden:

- Veiligheid en volksgezondheid
- Waterkwaliteit
- Leveringszekerheid en continuïteit
- Milieu en natuur
- Reputatie (imago)
- Integriteit
- Financiën

Risico's waarderen en beheersen

Om risico's goed te kunnen beheersen worden alle geïdentificeerde bedreigingen gewogen. Een praktische manier is het gebruik van de dimensies kans (of frequentie) en impact. Naast het analyseren en wegen van risico's is vastgesteld welke risico's in welke mate acceptabel of onwenselijk zijn. Deze vaststelling van de risicotolerantie is een onderdeel van het risicobeleid.

Er is risicomatrix vastgesteld waarbij de impact en kans nog beter op elkaar en op de processen van Dunea zijn afgestemd. In deze matrix is daarbij gelijk inzichtelijk in welke categorie voor risicotolerantie een risico valt.

De risico's worden onderscheiden door de groene (acceptabel), oranje (aandacht vragende) en rode (kritieke) gebieden en lopen diagonaal door de matrix heen.

Onderstaand is de risicomatrix weergegeven:

Potentiële gevolgen

Categorie	Volksgezondheid/ Veiligheid	Waterkwaliteit	Leveringszekerheid en continuïteit	Milieu/Natuur	Reputatie	Integriteit	Financiën
Catastrofaal gevolg	Dode, blijvend letsel	Overschrijding Drinkwaterwet, ziekmakende parameters > 10 locaties	30.000.000 tot 300.000.000 ongeplande Dunea OLM	Ernstige emissie en/of schade aan milieu/omgeving (buiten terreingrenzen) 1.000 ha	Internationale commotie	€ 10.000 tot € 100.000	€ 1.000.000 tot € 10.000.000
Zeer ernstig gevolg	Zieken, ernstig letsel	Overschrijding Drinkwaterwet, ziekmakende parameters > 1 locatie	3.000.000 tot 30.000.000 ongeplande Dunea OLM	Emissie en/of schade aan milieu/omgeving (buiten terreingrenzen) 100 ha	Nationale commotie	€ 1.000 tot € 10.000	€ 100.000 tot € 1.000.000
Ernstig gevolg	Zieken op lange termijn, licht letsel	Overschrijding Drinkwaterwet (generiek)	300.000 tot 3.000.000 ongeplande Dunea OLM	Emissie en/of schade binnen terreingrenzen, geen blijvende schade aan milieu/omgeving 10 ha	Regionale commotie	€ 100 tot € 1.000	€ 10.000 tot € 100.000
Aanzienlijk gevolg	Onwel	Overschrijding bedrijfsnorm	30.000 tot 300.000 ongeplande Dunea OLM	Geringe emissie en/of schade binnen terreingrenzen 1 ha	Lokale commotie	€ 10 tot € 100	€ 1.000 tot € 10.000
Beperkt gevolg	Bijna-ongeval	Afwijking streefwaarde Aquator	0 tot 30.000 ongeplande Dunea OLM	Bijna-ongeval	Interne commotie	€ 0 tot € 10	€ 0 tot € 1.000

Potentiële kans op gebeurtenis met deze gevolgen

0 tot 1/100 jaar	1/100 tot 1/10 jaar	1/10 tot 1/1 jaar	1/1 tot 10/1 jaar	10/1 jaar tot 100/1 jaar
Hoog risico	Onaanvaardbaar risico	Onaanvaardbaar risico	Onaanvaardbaar risico	Onaanvaardbaar risico
Aanvaardbaar risico	Hoog risico	Onaanvaardbaar risico	Onaanvaardbaar risico	Onaanvaardbaar risico
Aanvaardbaar risico	Aanvaardbaar risico	Hoog risico	Onaanvaardbaar risico	Onaanvaardbaar risico
Aanvaardbaar risico	Aanvaardbaar risico	Aanvaardbaar risico	Hoog risico	Onaanvaardbaar risico
Aanvaardbaar risico	Aanvaardbaar risico	Aanvaardbaar risico	Aanvaardbaar risico	Hoog risico

- Aanvaardbaar risico
- Hoog risico
- Onaanvaardbaar risico

Bij het bepalen van de preventieve en correctieve beheersmaatregelen wordt gekeken naar de bestaande maatregelen. In hoeverre dekken deze maatregelen het risico adequaat af en hoe kan de impact van eventuele schade worden beperkt. Per risico kan er dus voor worden gekozen om één of meer van de volgende maatregelen te nemen:

Risicomaatregel	Actie
Meer risico nemen	Verminderen bestaande beheersmaatregelen of op andere wijze meer risico nemen als je door meer risico te nemen voordeel kunt behalen.
Risico afstoten	Activiteiten stoppen omdat het risico ongewenst is.
Risico overdragen aan derden	Risico overdragen door bijv. contracten en/of verzekeringen.
Risico mijden/ schade mitigeren	Risico verlagen door het treffen van maatregelen die de kans en/of de impact verlagen.
Risico accepteren	Niets doen.

Beheersmaatregelen invoeren

Vooraf bij de risico's waarbij al rekening is gehouden met de getroffen maatregelen, maar die desondanks nog kritiek zijn, moet worden beoordeeld of extra maatregelen mogelijk en zinvol zijn. Dit is een verantwoordelijkheid van de desbetreffende verantwoordelijke manager / proceseigenaar.

Beheersmaatregelen toetsen en bijsturen

In de Planning & Control-cyclus is het risicomanagement een vast onderdeel waarbij specifiek aandacht wordt besteed aan de risico's waarbij de impact vóór het treffen van de preventieve maatregelen als kritiek moeten worden beschouwd. Ook wordt op hoofdlijnen vermeld welke maatregelen zijn getroffen en wat de impact is van het uiteindelijke netto risico. Alle risico's worden bij Dunea opgenomen in het risicoregister. Hierin ligt ook vast of voor bepaalde risico's maatregelen moeten worden getroffen. Voor elke nieuwe beslissing worden bij Dunea nieuwe risico's in beeld gebracht en bestaande risico's bijgesteld in het register.

Hieronder volgt een tabel met een aantal risico's waarmee Dunea te maken heeft. Het verschil tussen bruto en netto risico is het resultaat van de beheersmaatregelen.

Bedreiging	Beschrijving	Beheersmaatregelen	Hoogte risico
Kwaliteit van de drinkwaterbronnen	De waterkwaliteit van het drinkwater komt steeds sterker onder druk te staan vanwege de hoeveelheid reststoffen van geneesmiddelen en bestrijdingsmiddelen in onze waterbron. Historisch gezien komt het zelden tot nooit voor dat de kwaliteit van het drinkwater onder de Aquatornorm komt. Indien het gebeurt, bijvoorbeeld door besmetting binnen het zuiveringsstelsel na/tijdens duinpassage zal de impact enorm zijn. Kosten voor noodwatervoorziening en herstelkosten zullen groot zijn. Tevens zullen er aansprakelijkstellingen kunnen volgen. Dunea loopt aanzienlijke imagoschade op.	Er vindt regelmatige laboratoriumcontrole plaats. Daarnaast wordt gemonitord met Aquator. Dunea is tevens het Project Uitbreiding Zuivering gestart. Binnen Dunea bestaat een gedegen klachtenregistratie en duidelijke communicatieprocedures. Indien nodig kan binnen afzienbare tijd worden overgegaan tot een inname- of leveringsstop en worden voorzien in een nooddrinkwatervoorziening. Het risico is afdoende verzekerd. Dunea kent een dubbele uitvoering van productie- en distributiemiddelen. Tevens is er speciale aandacht voor hygienisch werken in en met productie- en distributie middelen. Het project Disconto maakt het mogelijk verspreiding te voorspellen.	Bruto Hoog / Netto Midden
Investeringsrisico vervanging leidingnet	Over de jaren zijn verschillende soorten materialen gebruikt voor de leidingen van het leidingnet. Deze materialen waren beter voor het milieu, minder poreus en van hogere kwaliteit. Ieder toegepaste materiaal heeft zijn eigen levensduur. Er is een theoretische mogelijkheid dat vervangingen van periode van soorten materialen gelijk komen te vallen.	In 2016 zijn verschillende scenario's in kaart gebracht een doorberekend. Besloten is een bestemmingsreserve of voorziening groot onderhoud op te bouwen. Tevens worden periodiek lange termijn vervangingsscenario's opgesteld o.b.v. assetmanagement tooling. Zo worden toekomstige problemen met solvabiliteit en financiering voorkomen.	Bruto Hoog / Netto Laag
Verlaging vergoedingen uit hoofde van nadeelcompensatie	Dunea leidt verlies als gevolg van lager wordende nadeelcompensatie na uitvoering van verleggingen opgedragen door stakeholders (Rijk, Provincie en gemeenten). Dit betreft voor Dunea ongeplande investeringswerkzaamheden. Terwijl de verwachting is dat dit soort werk in opdracht van overheden in de toekomst vaker zal voorkomen, staan de bestaande nadeelcompensatie-regelingen continu ter discussie. Rijk, provincie en gemeenten willen de nadeelcompensatie versoberen.	Dunea past haar bedrijfsvoering aan om hoge kosten zo veel mogelijk te beperken. Dunea is eveneens in overleg met haar aandeelhouders over deze problematiek. Tevens voert Dunea actief diverse lobby trajecten om het belang van goede samenwerking in het voortraject en degelijke nadeelcompensatieregelingen te benadrukken. Indien noodzakelijk zal Dunea een gerechtelijke procedure starten ten einde compensatie te verkrijgen.	Bruto Hoog / Netto Hoog
Diefstal en overige integriteitsrisico's	Diefstal vindt altijd en overal plaats. Het is van belang dat Dunea er alles aan doet om de bezittingen van zowel haarzelf als van haar medewerkers te beschermen. Het is evident dat diefstal onwenselijk is en tegengegaan dient te worden.	Dunea heeft een Compliance Officer benoemd die onder andere het belang van interger gedrag benadrukt. Tevens zijn alle binnen Dunea bestaande gedragscodes opgenomen in de Deal van Dunea. Er bestaan uitgebreide procesbeschrijvingen en interne en accountantscontroles. Dunea heeft een klokkenluidersregeling. Dunea treft voldoende beveiligingsmaatregelen en heeft een intensieve toegangscontrole. Dunea heeft een verzekering.	Bruto Hoog / Netto Midden

De gedragscodes zijn gebundeld in "de Deal van Dunea".

Interne audits

Een vast team van auditors voert, vanuit het gecertificeerde kwaliteitsmanagementsysteem, volgens een auditprogramma integraal audits uit waartoe ook het risicomanagement behoort. Alle bevindingen, niet alleen van de interne audits, maar ook van externe audits, worden vastgelegd in managementrapportages. Bewaking van de opvolging van acties naar aanleiding van bevindingen is hiermee geborgd.

Enmaal per jaar worden de strategie en de risico's die aan het bedrijf zijn verbonden met de Raad van Commissarissen en Algemene Vergadering besproken. In de overlegstructuur van het management en de Raad van Commissarissen maakt het risicomanagement periodiek onderdeel uit van de agenda.

De risicobeheersings- en controlesystemen hebben in het verslagjaar naar behoren gewerkt. Er zijn ten aanzien van deze systemen en de werking daarvan geen tekortkomingen geconstateerd door het treffen van afdoende maatregelen waarvan de eventuele materiële gevolgen budgettair zijn voorzien.

De doelstellingen en het beleid op het gebied van het beheer van risico's betreffende financiële instrumenten zijn opgenomen in een treasury statuut. Dunea maakt gebruik van financiële instrumenten maar in het treasury statuut is opgenomen dat geen open posities worden ingenomen. Dunea heeft leningen die zijn vormgegeven door een langlopende variabel rentende lening te koppelen met een interest rate swap van

variabel naar vastrentend. Hierdoor worden de leningen materieel gelijk aan een langlopende vastrentende lening. Dunea beschouwt dergelijke leningen als één geheel.

Bezoldiging bestuurders en toezichthouders

Voor wat betreft de hoogte en samenstelling van de bezoldiging van bestuurders en toezichthouders wordt verwezen naar de jaarrekening. Voor de heer Drossaert is een bezoldigingsbeleid vastgesteld dat past binnen de Wet Normering Topinkomens, conform het door de Algemene Vergadering vastgestelde bezoldigingsbeleid. In 2016 is het inkomen van de heer Drossaert abusievelijk € 9 boven de voor 2016 vastgestelde norm van € 179.000 uitgekomen. De heer Drossaert heeft dit bedrag teruggestort.

De vergoeding voor de commissarissen is door de Algemene Vergadering in 2007 vastgesteld. De aanpassing heeft zich beperkt tot het toepassen van een inflatiecorrectie op de bestaande vergoeding. De vergoeding voor de commissarissen past binnen de Wet Normering Topinkomens.

Integriteit

De Dunea Gedragscode, een klokkenluidersregeling en onderliggende richtlijnen vormen daarbij een kader bij ons handelen. Het maakt onderdeel uit van het Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen (MVO). Dunea kan haar rol binnen het MVO alleen goed vervullen door de hoogste gedragsnormen te hanteren. Verwezen wordt naar de Zelfverklaring MVO op de website van Dunea.

Een goede vertrouwensrelatie tussen Dunea en haar klanten is mede gebaseerd op integer gedrag. Wij sturen dan ook niet alleen op het vermijden van ongewenst gedrag zoals fraude of discriminatie maar we geven ook veel aandacht aan het sturen op gewenst gedrag zoals

betrokkenheid bij de klant of aanspreekbaarheid tussen medewerkers onderling.

In 2016 zijn alle gedragscodes die binnen Dunea bestaan, gebundeld in 'de Deal van Dunea' (de Deal). De uitgangspunten ten aanzien van gewenst gedrag door de werknemer én de werkgever zoals opgenomen in de Deal zijn in de werkoverleggen met alle medewerkers besproken. Zij vormen vaste aandachtspunten in de beoordelings- en ontwikkelingscyclus. Op deze wijze is geborgd dat Dunea structureel aandacht besteedt aan fraudedetectie en het afhandelen van gerezen integriteitsissues. Er is een meldpunt integriteit en er zijn binnen Dunea vertrouwenspersonen aangesteld. Medewerkers die slachtoffer zijn geworden van ongewenste psychosociale arbeidsomstandigheden zoals pesten, discriminatie of seksuele intimidatie kunnen ook bij deze vertrouwenspersonen terecht. Het bestaan van het meldpunt en de vertrouwenspersonen wordt regelmatig onder de aandacht van de medewerkers gebracht.

Compliance op wet- en regelgeving en regulatoren richtlijnen

Het niet voldoen aan wet- en regelgeving brengt risico's met zich mee ten aanzien van onze 'license to operate' en klantreputatie. Daarom hecht Dunea nadrukkelijk belang aan een gestructureerde inbedding van compliance binnen haar organisatie. Met een volwaardig compliance programma kunnen deze risico's namelijk worden geïdentificeerd en beheerst. Ook in het kader van haar MVO beleid wenst Dunea te voldoen aan wet- en regelgeving en regulatorenrichtlijnen. Ook krijgt het stakeholder management binnen Dunea een steeds belangrijkere rol. Dat vergt van Dunea een goede analyse van de context waarin zij opereert en van wat de eisen, wensen en verwachtingen van haar stakeholders zijn, welke risico's er spelen bij hun bedrijfsvoering, hun producten en diensten in de keten waar zij deel vanuit maken. In dit licht is een gedegen compliance management ook in dit kader een belangrijke pijler onder de 'license to operate'.

In 2016 heeft Dunea een compliance officer aangesteld die aan de hand van het compliance programma toeziet op de integriteit van het bestuur, het management, de medewerkers en Dunea zelf, evenals op de waarborging van de naleving van interne regels en externe wet- en regelgeving om zodoende bij te dragen aan een goede reputatie en betrouwbaarheid van Dunea. De compliance officer heeft als taak te monitoren dat het management aan zijn verantwoordelijkheid op het gebied van compliance voldoet. De compliance officer doet dit door te adviseren en te faciliteren bij de implementatie van nieuwe wet- en regelgeving, bewustwording te creëren en acties te monitoren die door het management worden ondernomen.

De compliance officer heeft een onafhankelijke positie binnen Dunea en rapporteert rechtstreeks aan de Auditcommissie.

Op 8 december 2016 heeft de Monitoring Commissie Corporate Governance Code de herziene Corporate Governance Code (de Code) gepubliceerd. De herziene Code is van toepassing vanaf het boekjaar op of vanaf 1 januari 2017. In 2016 zijn de wijzigingen besproken in de Raad van Commissarissen. De belangrijkste wijziging in de Code is het centraal stellen van lange termijn waardecreatie. Lange termijn waardecreatie vraagt van bestuurders en commissarissen dat zij duurzaam handelen door bewuste keuzes te maken over de houdbaarheid van de strategie op de lange termijn. Daarvoor is essentieel dat belangen van stakeholders worden gewogen. Adequate risicobeheersing is hiermee onlosmakelijk verbonden. Vandaar dat de Code inzet op het sterker positioneren van de interne audit functie, die onder meer de opzet en werking van het risicobeheersingssysteem beoordeelt. Realisatie van waardecreatie is eveneens verbonden met cultuuraspecten. Van bestuurders en commissarissen wordt verwacht dat zij een cultuur creëren die het gewenste gedrag en integer handelen stimuleert.

Het reglement en het profiel van de raad en auditcommissie worden in 2017 waar nodig hierop aangepast.

Dunea heeft een compliance officer aangesteld.

In 2016 is reeds gestart met een eerste inventarisatie van de gevolgen voor Dunea van de invoering van de Algemene Verordening Gegevensbescherming (AVG). In 2017 staat ook de implementatie van deze verordening, die per 28 mei 2018 van kracht zal worden, geagendeerd. Vanaf die datum geldt nog maar één privacywet in de hele Europese Unie. Belangrijke items zijn de meldplicht bij datalekken, verhoogde boetes en het recht om vergeten te worden. Privacybescherming en databeveiliging spelen binnen Dunea, als bedrijf dat deel uitmaakt van de vitale infrastructuur, een grote rol. In 2017 krijgen deze onderwerpen een vaste plek op de agenda.

ILT Reality checks

De Inspectie Leefomgeving en Transport (ILT) houdt toezicht op de naleving van de regels voor drinkwatervoorziening in Nederland. Het toezicht van de ILT ontwikkelt zich van objectgerichte inspecties naar systeemtoezicht. Hierbij voert de ILT compliance audits, operational audits en reality checks uit. In 2016 heeft de ILT een tweetal reality checks uitgevoerd bij Dunea. Deze betroffen de onderwerpen 'het melden van normovertreftingen' en 'het distributienet'.

Melden normovertreftingen

Tijdens deze reality check heeft de ILT met name gekeken naar de doorwerking en uitvoering van de ILT-procedure 'Melden normovertreftingen van de drinkwaterkwaliteit' in het kwaliteitsmanagementsysteem. Dunea heeft het melden van normovertreftingen geborgd in haar managementsysteem. Dunea heeft de nieuwe versie van de ILT-procedure melden normovertreftingen zorgvuldig doorgevoerd in haar bedrijfsvoering.

Daar waar door de ILT verbeterpunten voor de praktijk zijn aangedragen, worden deze door Dunea opgevolgd.

Distributienet

Voor deze reality check heeft de ILT onderzoek gedaan naar de wijze waarop het asset management van het distributienet in het kwaliteitszorgsysteem is geborgd en hoe de vervangingsopgave van de infrastructuur door het bedrijf wordt ingevuld. Dunea heeft het asset management van het distributienet naar oordeel van de ILT geborgd in helder geformuleerd assetmanagementbeleid. Er is een beleidsverklaring opgesteld, er is een meerjaren asset plan (MAP) Sector Water en er zijn duidelijke prestatie indicatoren waarop wordt getoetst.

Jaarlijks wordt de voortgang gepresenteerd in het document 'Leidingnet in Zicht'.

KIWA-certificering 9001 en 14001

In 2016 heeft een externe audit door KIWA plaatsgevonden bij Dunea in verband met de nieuwe ISO-normen 9001 en 14001. Zonder tekortkomingen voldoet Dunea aan de meer omvattende eisen. Het auditteam heeft een positief advies gegeven na beoordeling van de implementatie van de eisen van de nieuwe ISO 9001 en ISO 14001. Dunea loopt daarmee vooraan in de waterleidingwereld. Een belangrijke bijdrage aan dit succes wordt volgens de auditors geleverd door de manier waarop Dunea de nieuwe eisen van de ISO-normen heeft opgepakt. Strategisch Omgevingsmanagement, stakeholdermanagement en risicomanagement zijn inmiddels goed uitgewerkte en uitgevoerde onderdelen geworden van onze bedrijfsvoering.

Bestuursverslag

Gang van zaken 2016

Dunea is in 2016 voortvarend aan de slag gegaan met de vier strategische koersaccenten die in 2015 zijn vastgesteld. Op meerdere terreinen is flinke vooruitgang geboekt.

Accent 1 - We zijn er voor onze klanten

Dunea wil toekomstbestendig zijn in een snel veranderende wereld. We komen op voor de belangen van onze klanten en verbeteren onze dienstverlening continu. We willen betrokken zijn bij onze klanten, weten wat zij willen en daarnaar handelen als betrouwbare partner.

Wave

Een belangrijk speerpunt is het programma Wave, Werken aan Verbinding. Met de klant als uitgangspunt worden onze bedrijfsprocessen vereenvoudigd en met elkaar verbonden. In 2016 zijn kwartiermakers en pioniersteams benoemd die aan de slag zijn gegaan met het verfijnen van de blauwdruk en verder concretiseren van alle werkprocessen. Daarnaast is hard gewerkt aan het succesvol aanbesteden van het ondersteunende ERP-systeem.

Leespanel

Goede communicatie met de klant is belangrijk. Een leespanel heeft de stijl en toon van brieven beoordeeld. Op basis van hun opmerkingen hebben wij de correspondentie aangescherpt.

Vervangen van leidingen

Klantvriendelijk is ook de nieuwe methode voor het vervangen van leidingen. Daarbij leggen we geen noodleidingen meer aan, maar sluiten met behulp van een ballon de leiding korte tijd af en vervangen meteen het te saneren deel van de leiding. Bewoners hebben daardoor geen drie, maar slechts één keer overlast van de opengebroken straat.

Kostencompensatie

Opkomen voor de belangen van onze klanten betekent dat we soms juridische stappen moeten ondernemen, Zoals in het geval van Bleizo, een groot vervoers-

knooppunt bij Bleiswijk en Zoetermeer. Bleizo bouwt dit knooppunt bovenop een rivierwaterleiding van Dunea. Daarom waren we genoodzaakt de betonnen transportleiding te vervangen door een stalen leiding. De kosten voor deze reconstructie en aanvullende maatregelen lopen in de miljoenen. Als het aan de projectorganisatie van Bleizo ligt, komen deze kosten volledig voor rekening van de drinkwaterklant. Dunea is een non-profit bedrijf en moet in het kader van de Drinkwaterwet alle kosten doorbelasten aan de klant. Daarom zijn we juridische procedures gestart. Natuurlijk werkt Dunea mee aan zo'n groot maatschappelijke project maar de rekening kan niet zomaar bij onze klanten worden gelegd.

Accent 2 - Beter voorbereid op de toekomst

Ook op langere termijn willen we een gezond en groeiend bedrijf zijn. Daarom ontwikkelen we nieuwe producten en diensten die op termijn renderen. Dit doen we zowel voor huidige als voor nieuwe klanten.

We onderzoeken momenteel onder andere of we energie kunnen opwekken vanaf onze leidingen. Ook hebben we unieke kennis van de ondergrondse infrastructuur die we kunnen delen met anderen.

Extra zuiveringsstap

Ook innovaties zorgen voor de toekomstbestendigheid. In 2015 zijn de voorbereidingen getroffen voor een extra zuiveringsstap in Bergambacht: een in-huis ontwikkelde methode van geavanceerde oxidatie (project GOBAM) met als doel dat in 2018 een vijfde van het Dunea-water extra gezuiverd wordt voordat het naar de duinen wordt vervoerd. In 2016 is gestart met de bouw van deze extra zuiveringsstap. Na de realisatie van dit project wordt een besluit genomen over het volledig zuiveren van het Dunea-water met deze ontwikkelde methodiek.

Samenwerken in de waterketen

Om tot duurzame oplossingen te komen en kosten te besparen, is samenwerken in de waterketen onontbeerlijk. In het gebied van het Hoogheemraadschap van Rijnland is Dunea toegetreden tot de samenwerkingsclusters Bollenstreek en Leidse regio.

Met het officiële lidmaatschap van het Netwerk Afvalwaterketen Delfland voegt Dunea waarde toe aan waterketenprojecten in het gebied van Delfland.

Zonnepanelen in Scheveningen

Op de daken van de zandfiltergebouwen bij productie-locatie Scheveningen zijn maar liefst 6.400 zonnepanelen geplaatst. Alle opgewekte energie is voor eigen gebruik. Jaarlijks leveren de zonnepanelen zo'n 1.650.000 kWh. Deze investering past in het duurzaamheidsbeleid van Dunea.

Accent 3 - Duinbeheerder van wereldklasse

In duinbeheer lopen we voorop en dat weten onze klanten. Hierdoor kunnen we rekenen op het sterke draagvlak dat we nodig hebben voor onze bedrijfsvoering en op begrip en steun voor ons natuurbeheer. Onze stakeholders en andere partijen kennen onze reputatie op het gebied van duinbeheer en vragen ons hierdoor om onze expertise in te zetten.

Nationaal Park Hollandse Duinen

Nog niet iedereen weet hoe bijzonder de duinen zijn. Maar dat gaat veranderen nu Nationaal Park Hollandse Duinen, waarvan onze duinen de ruggengraat vormen, is uitgeroepen tot een van de mooiste Nederlandse natuurgebieden. Op initiatief van Dunea haakten binnen korte tijd veertig organisaties aan. Dat maakte het mogelijk om mee te doen aan de publieksverkiezing van het mooiste natuurgebied van Nederland, een prijs van het ministerie van Economische Zaken. Nationaal Park Hollandse Duinen won samen met het Waddengebied en de Veluwe. Met de prijs van € 300.000 willen we het gebied bekender en zichtbaarder en op een verantwoorde manier toegankelijk maken.

Groenfonds

Dunea en Staatsbosbeheer hebben in 2016 hun samenwerking een nieuwe impuls gegeven met de oprichting van een Groenfonds. Het doel: gezamenlijke projecten financieren op het gebied van groen en recreatie. In het Meerjarenprogramma 2017-2021 zijn de eerste projecten beschreven die we de komende periode gezamenlijk uitvoeren in het leveringsgebied van Dunea.

Nog niet iedereen weet hoe bijzonder de duinen zijn.

Nationaal
Park
Hollandse
Duinen

Waar natuur stad
en zee verbindt

Zoals de (her)ontwikkeling van Balijhoeve bij Zoetermeer en de Koekamp in Den Haag. Maar ook het herstel van duinvalleien in Berkheide staat op de lijst. Voor deze projecten is budget uit het Groenfonds beschikbaar, met als voorwaarde cofinanciering door andere partners.

Accent 4 – Strijden voor het drinkwaterbelang van Lek en Maas

De bron van het drinkwater dat in westelijk Zuid-Holland uit de kraan komt, ligt in Gelderland:

de Afgedamde Maas bij Brakel met als tweede bron de Lek bij Bergambacht. Hoe schoner onze bron, hoe minder zuivering nodig is en hoe lager de uiteindelijke kosten van ons drinkwater. We werken samen met alle partijen met invloed op de Lek en de Maas die daaraan kunnen bijdragen.

Dunea op TV

We nemen het voortouw om anderen bewust te maken van onze belangen en om medestanders mee te nemen. Een voorbeeld van die actieve houding is onze medewerking aan het tv-programma Radar. In de uitzending van 29 augustus 2016 lieten we zien hoe we de waterkwaliteit van de Afgedamde Maas controleren en waarom een schone rivier belangrijk is.

Verontreiniging

Helaas werden we in 2016 wederom geconfronteerd met een verontreiniging in de Afgedamde Maas. Door een lozing van dimethoaat, een bestrijdingsmiddel uit de tuinbouw, heeft Dunea maandenlang gebruik moeten maken van onze tweede bron, de Lek. De verontreiniging met dimethoaat maakte opnieuw de noodzaak duidelijk voor de aanleg van een aparte bedrijfsafvalwaterriolering voor tuinbouwbedrijven in de Bommelerwaard.

Strategisch omgevingsmanagement

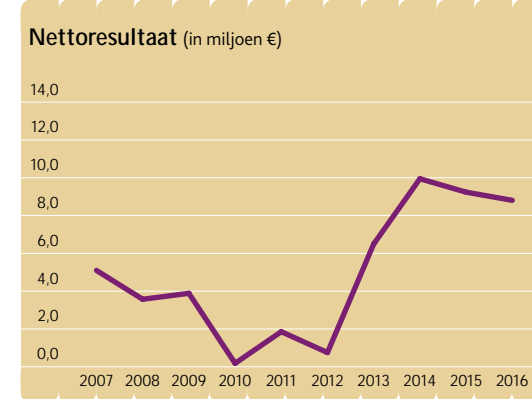
In 2016 is het Strategisch OmgevingsManagement-team (SOM-team) opgericht. Alle belangrijke partijen binnen ons leveringsgebied, maar ook in het stroomgebied van de Maas, zijn bezocht om nader kennis te maken en te vertellen wie Dunea is en waar we voor staan. Het SOM-team zal proactief de verbinding blijven zoeken met alle belanghebbenden.

Alleen gezamenlijk kunnen we de vele uitdagingen waar we voor staan, zowel op water- als natuurgebied, het hoofd bieden. Een goed voorbeeld daarvan zijn de verkenningen die we samen met de Hoogheemraadschappen van Rijnland en Delfland gaan uitvoeren hoe we elkaar regionaal kunnen versterken.

Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen

In 2016 werden de eerste zonnepanelen van de productielocatie in Scheveningen in gebruik genomen om een deel van ons energieverbruik te 'vergroenen'. Bij de bron de Maas is het terrein heringericht ten behoeve van de biodiversiteit. De hulp aan waterbedrijven in het buitenland is in 2016 deels afgebouwd om plaats te maken voor gezamenlijke projecten met onze Nederlandse stakeholders. De kosten bleven ruim binnen de 1%-norm. Ter beveiliging van de vitale infrastructuur en privacy van onze klanten, is gewerkt aan de toegang van gebouwen en terreinen. Ook hebben we ons ethisch laten hacken.

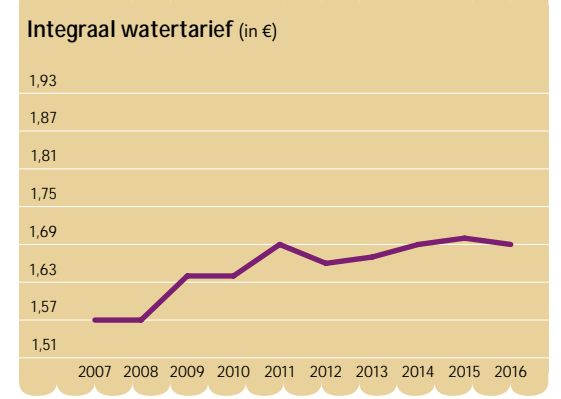
Het ISO 14001-certificaat voor milieumanagement en het milieukeurmerk Barometer Duurzaam Terreinbeheer zijn weer verlengd. Het ISO 14001-certificaat is afgegeven voor de nieuwste versie van deze norm

ISO 14001:2015. Hiermee zijn onderwerpen als Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen, duurzaamheid en ketenmanagement, compliance met milieuwetgeving, externe communicatie en rapportage en de toepassing van prestatie-indicatoren bij monitoring beter verankerd in de bedrijfsvoering. In vervolg op de MVO-zelfverklaring (dunea.nl/duurzaam) is er hard gewerkt aan het MVO-beleid. Een multidisciplinaire werkgroep heeft zich de theorie van Maatschappelijke Verantwoordelijkheid van Organisaties conform ISO 26000 eigen gemaakt, weet wat de GRI-richtlijnen (Global Reporting Initiative) voor ons kunnen betekenen en hebben voor alle MVO-onderwerpen doelen geformuleerd. Wat nu volgt is afstemming met het MT en de belangrijkste stakeholders. Nadat het MVO-beleid is vastgesteld wordt het actieplan opgesteld en volgt het besliskader waarmee de organisatie aan de slag kan.

Resultaten

Dunea streeft in beginsel naar evenwicht tussen de opbrengsten en de kosten, waarbij wel moet worden voldaan aan de eisen die door externe partijen (financiers) zijn gesteld. Zo dient de Interest Coverage Ratio minimaal 1,0 te zijn. Dat wil zeggen, dat de nettowinst minimaal gelijk moet zijn aan de financiële lasten. De Interest Coverage Ratio is in 2016, uitgekomen op 1,8 (2015: 1,8) en voldoet hiermee evenals in 2015 aan de gestelde norm. De bedrijfsopbrengsten bedroegen in 2016 € 147,9 miljoen en de totale bedrijfslasten

vermeerderd met het financieel resultaat € 139,1 miljoen, waardoor de nettowinst op € 8,8 miljoen is uitgekomen. In 2015 kwamen de bedrijfsopbrengsten uit op € 143,5 miljoen, de totale bedrijfslasten vermeerderd met het financieel resultaat op € 134,2 miljoen en werd een nettowinst behaald van € 9,2 miljoen. De verhouding tussen de kosten en opbrengsten over 2016 is 94,0% (2015: 93,6%), dus een nettorendement van 6,0% in 2016 (2015: 6,4%).

De bedrijfsopbrengsten zijn in 2016 met € 4,5 miljoen toegenomen ten opzichte van 2015 en de wateropbrengsten die onder de bedrijfsopbrengsten zijn opgenomen, zijn in 2016 met € 2,5 miljoen ten opzichte van 2016 gestegen.

De waterverkopten eigen voorzieningsgebied zijn ten opzichte van 2015 gedaald met € 2,3 miljoen. Deze daling wordt veroorzaakt door een hoger niet in rekening gebracht verbruik (€ 0,6 miljoen) door een onzichtbaar lek, tariefsverlaging voor waterlevering (€ 1,5 miljoen) en een negatieve afloop van het nog te factureren verbruik per 31 december 2015 (€ 0,2 miljoen).

Het vastrecht is met € 1,6 miljoen gestegen. Behalve het tarief van het laagste vastrecht, zijn de andere tarieven voor vastrecht gestegen waardoor een stijging resulteert van € 0,9 miljoen. De stijging van vastrecht wordt daarnaast verklaard door een groei in het aantal aansluitingen (€ 0,5 miljoen) en een correctie op schattingen van voorgaande jaren (€ 0,2 miljoen).

De bijdrage voor precarioheffing is met € 3,2 miljoen gestegen door een stijging van de precariotarieven. Daarnaast zijn er met ingang van 2016 vier gemeenten bijgekomen die precariobelasting heffen over leidingen in gemeentegrond.

De levering aan de andere drinkwaterbedrijven is met € 0,4 miljoen gestegen en de overige wateropbrengsten zijn met € 0,4 miljoen gedaald.

Door een stijging in de bedrijfsopbrengsten met € 4,5 miljoen in combinatie met hogere bedrijfslasten van € 5,9 miljoen vermeerderd met het financieel resultaat van € 1,0 miljoen, is de nettowinst in 2016 € 0,4 miljoen lager uitgekomen dan in 2015.

Het tarievenbeleid is erop gericht om alleen het vastrecht met maximaal de inflatie aan te passen en het variabele tarief ongewijzigd te laten, waardoor de aanpassing van het integrale drinkwatertarief (vastrecht, variabel tarief met verrekening automatische incasso exclusief de toeslag op het vastrecht voor precarioheffing en belastingen) onder de inflatie blijft. Bij het bepalen van de jaarlijkse tariefontwikkeling wordt uitgegaan van een maximum scenario en een minimum scenario.

Het maximum scenario wordt bepaald door de tarieven maximaal te verhogen op basis van de overheidsregels, te weten de toegestane WACC.

Het minimum scenario wordt bepaald door de tarieven vast te stellen op een niveau waarbij nog wordt voldaan aan de verschillende relevante ratio's van onder meer de

externe financiers, zoals de interest coverage ratio en de solvabiliteit. De keuze van het scenario wordt bepaald door andere aspecten van het financiële beleid en een evenwichtig tarievenbeleid dat voorkomt dat de tarieven op termijn jaarlijks te veel fluctueren. Met dit tarievenbeleid wordt voldoende nettowinst gegenereerd om de financiële positie van het bedrijf te versterken waardoor voor toekomstige investeringen zo min mogelijk een beroep hoeft te worden gedaan op externe financiering.

In de Drinkwaterwet is ervoor gekozen de tariefstelling op een indirecte wijze te normeren. De wettelijke norm is de maximale toegelaten gemiddelde vermogenskosten, ofwel de zogenaamde WACC (Weighted Average Cost of Capital). Voor 2016 is deze op 4,2% gesteld inclusief 1% voor buitenlandactiviteiten. Dunea is in 2016 met 3,21% inclusief 0,60% voor buitenlandactiviteiten ruim onder het vastgestelde percentage gebleven.

Opbrengsten

De bedrijfsopbrengsten bedroegen in 2016 € 147,9 miljoen en komen hiermee € 4,5 miljoen hoger uit dan in 2015. De wateropbrengsten zijn € 2,5 miljoen gestegen en de werkzaamheden voor derden zijn € 1,4 miljoen gestegen. De overige bedrijfsopbrengsten zijn met € 0,5 miljoen gestegen.

Kosten

De bedrijfslasten zijn met € 5,9 miljoen gestegen. De lonen, salarissen en sociale lasten zijn € 4,7 miljoen gestegen door onder meer een dotatie aan de herstructureringsvoorziening, met name in verband met de verwachte kosten die direct met de reorganisatie te maken hebben en die niet in verband staan met de doorlopende activiteiten van Dunea en een lagere correctie geactiveerde productie. De kosten van uitbesteed werk zijn met € 0,7 miljoen gedaald door minder dotaties in 2016 aan voorzieningen en lagere kosten voor gebruik van aannemers.

Meer gemeenten zijn in 2016 precario gaan heffen.

De kosten precario gemeenten zijn met € 2,8 miljoen gestegen door stijging van de precariotarieven en het aantal gemeenten dat in 2016 precariobelasting is gaan heffen.

De kosten van grond- en hulpstoffen en de inkoop van andere drinkwaterbedrijven zijn met € 0,1 miljoen gestegen. De energiekosten zijn met € 0,2 miljoen gedaald door zowel lagere tarieven als minder energieverbruik. De overige bedrijfskosten zijn € 0,4 miljoen gestegen door hogere kosten van met name inhuur van deskundigheid en extern personeel, alsmede voor calamiteiten en buitenland activiteiten, gecompenseerd door lagere kosten voor ICT, huisvesting, oninbaarheid van vorderingen en de afkoop van erfpacht eind 2015. De afschrijvingen zijn met € 0,7 miljoen gedaald. De desinvesteringen vaste activa zijn € 0,5 miljoen gedaald. Het financiële resultaat komt € 1,0 miljoen gunstiger uit dan vorig jaar door een lagere (her)financieringsbehoefte. Het gemiddelde rentepercentage over de leningen bedraagt in 2016 3,92% (2015: 3,85%).

Ontwikkeling drinkwatertarief

De ontwikkeling van het integrale drinkwatertarief voor een gemiddeld huishouden over de afgelopen tien jaar, inclusief verrekening van een korting op het vastrecht die klanten ontvangen voor iedere geslaagde automatische incasso maar exclusief bijdrage precario, Belasting op Leidingwater (BOL) en BTW, laat over de eerste jaren een daling en vanaf 2010 tot en met 2015 een stijging zien. In 2016 is het integraal tarief voor het eerst weer licht gedaald, maar het tarief blijft iets boven dat van 2007. De bijdrage precario en de belasting op leidingwater heeft wel invloed op de waternota van onze klanten. Vanaf 2016 hebben alle gemeenten precario ingevoerd. Omdat het grootste gedeelte van de gemeenten de precario ook heeft verhoogd, is het bedrag dat Dunea voor precario heeft betaald in 2016 naar € 12,7 miljoen gestegen. Dat bedrag is, zoals is afgesproken, aan de klanten doorberekend in die gemeenten die precario heffen, maar verschilt per klant omdat de precario per gemeente verschilt.

Toekomstige ontwikkelingen

Investerings

In 2016 is voor nieuwe investeringen in materiële vaste activa € 32,5 miljoen uitgegeven en komt hiermee € 22,6 miljoen lager uit dan in 2015. De lagere investering wordt volledig veroorzaakt door de afkoop in 2015 van de erfpacht en de aankoop van grond van het pompstation Katwijk, beide van Staatsbosbeheer. Daarnaast is voor € 31,7 miljoen aan projecten gereedgekomen en geactiveerd. De post Werken in uitvoering is ultimo 2016 op € 19,0 miljoen uitgekomen en is ten opzichte van ultimo 2015 (€ 18,2 miljoen) licht gestegen. Door de uitbreiding van de zuivering in Bergambacht en de renovatie van het pompstation Katwijk, waaronder het realiseren van volautomatische procesvoering, zal het investeringsniveau de komende jaren de afschrijvingen overschrijden.

Financiering

De procentuele verhouding tussen eigen vermogen en het balanstotaal is ultimo 2016 uitgekomen op 33,6% en de current ratio op 0,145. Deze verhouding stijgt licht voor 2017 bij een verwacht investeringsniveau van € 34 miljoen en een vergelijkbaar nettoresultaat als in 2016. Als de investeringen en het nettoresultaat zich de komende jaren op hetzelfde niveau handhaven, stijgt de genoemde procentuele verhouding verder om Dunea minder afhankelijk te maken van het aantrekken van rentedragend vreemd vermogen. Daardoor ontwikkelt de hoogte van de waternote zich gunstig en kunnen onze klanten op termijn profiteren. Uitgangspunt is wel dat zowel de kosten als de opbrengsten de komende jaren stabiel blijven. De financieringsbehoefte heeft zich gedurende het boekjaar ontwikkeld volgens een traditioneel patroon, waarbij gedurende het jaar een kasgeldlening is aangetrokken om aan de financieringsbehoefte te voldoen. Voor de ontwikkeling van de kasstromen wordt verwezen naar het kasstroomoverzicht in de jaarrekening. Voor 2017 is behoefte aan een (her)financiering van circa € 70 miljoen. Voor deze (her)financiering kan gebruik worden gemaakt van de financiering van een aantal Nederlandse banken en van de Europese Investeringsbank (EIB) waarmee Dunea in

2016 een kredietovereenkomst heeft gesloten die Dunea de gelegenheid geeft om tot een waarde van € 100 miljoen leningen aan te gaan.

Onderzoek en ontwikkeling

Voor de komende jaren steunt Dunea het Bedrijfstakonderzoek (BTO) dat toegepaste wetenschappelijke kennis genereert die de waterbedrijven sterkt in het vervullen van hun ambitie om gezond, duurzaam, efficiënt en vooruitstrevend (drink)water te leveren. De Onderzoeksvisie van Dunea sluit aan op Koers 2020 en richt zich op het ontwikkelen van kennis die nodig is voor de uitvoering van de twee hoofdtaken van Dunea: drinkwater maken (inclusief de ontwikkelingen op het gebied van de Waterketen) en natuur beheren.

In 2016 is om een aantal redenen gestart met een verkenning naar een derde bron. De grote afstand tussen bron (eerste en tweede innamepunt respectievelijk Brakel en Bergambacht) en productielocaties zorgt ervoor dat deze gevoelig zijn voor storingen en verleggingen. Daarnaast zijn de afvoeren van de rivieren soms laag en deze zullen in de toekomst verder dalen door de klimaatverandering. Deze lage afvoer heeft ook een grote impact op de waterkwaliteit.

De opties voor een derde bron worden binnenkort in beeld gebracht, waarna vervolgonderzoek zal plaatsvinden naar de mogelijkheden.

Personeel

In 2016 is gestart met een reorganisatie. Voor de mogelijke personele gevolgen is een voorziening gevormd. De huidige organisatiestructuur sluit niet meer aan op de beschreven situatie waarin Dunea zich thans bevindt. In een veranderende wereld zal Dunea aan haar toekomstbestendigheid moeten werken. Het is voor de toekomstbestendigheid van Dunea dan ook van belang dat de organisatiestructuur wordt gewijzigd. Het uitgangspunt daarbij is dat de organisatie wordt gemodelleerd naar het proces. Hierbij wordt rekening gehouden met de uitgangspunten vanuit Wave (Werken aan Verbinding) – het Dunea procesmodel moet herkenbaar zijn. Het is daarnaast van belang dat er extra

baten worden gegenereerd. Te denken valt aan een hoger dienstverleningsniveau voor de klant, lagere kosten voor onze klanten, lagere inspanning bij processen en minder verspilling van kosten en tijd. De Koers 2020 en de vier koersaccenten (klant centraal, duinbeheerder van wereldklasse, strijdbare bescherming van de bron, nieuwe diensten en producten) zijn daarbij leidend.

Voor de nieuwe organisatiestructuur worden de volgende uitgangspunten gehanteerd:

- eenvoud en kennisborging;
- behalen koersdoelen en -accenten;
- de kernprocessen zijn leidend in de sturing van Dunea;
- stafachtige processen zoals IFM en P&O zijn ondersteunend;
- het versterken van processturing; proceseigenaren zijn accountable en geven richting aan de processen en procesmanagers zijn verantwoordelijk voor de inrichting en uitvoering van processen;
- een steeds grotere zelfredzaamheid (selfservice-concepten) en zelforganisatie waar dat mogelijk en goed toepasbaar is;
- meer flexibiliteit en bredere inzetbaarheid van medewerkers.

In 2016 is het managementteam verkleind. In 2017 wordt de managementlaag onder het managementteam ingevuld en aan het eind van het jaar is de gehele organisatie ondergebracht in de nieuwe organisatiestructuur.

Voor medewerkers die onverhoopt boventallig worden door de organisatieverandering is een sociaal plan opgesteld dat door een ruime meerderheid van de vakbondsleden is goedgekeurd. Dat maakte de weg vrij voor de Ondernemingsraad om positief te adviseren over de eerste adviesaanvraag, die ging over het verkleinen van het managementteam en de indeling in de divisies Duin & Water en Klant & Bedrijfs-ondersteuning. Ook de tweede adviesaanvraag, over de opzet en de selectieprocedure van de managementlaag onder het managementteam, is door de Ondernemingsraad van een positief advies voorzien.

In 2016 is gestart met een verkenning naar een derde bron.

Implementatie ERP-systeem

In 2016 is verder gewerkt aan het project Wave (Werken aan Verbinding) en is een keuze gemaakt voor een ERP-systeem. Het implementeren van dit nieuwe ERP-systeem ter ondersteuning en verbetering van de bedrijfsprocessen legt een fors (tijds)beslag op de vele medewerkers die hieraan meewerken. Binnen Wave worden acht bedrijfsprocessen onder de loep genomen, verbeterd en straks (deels) ondergebracht in het nieuwe ERP-systeem. Pioniersteams onder leiding van een kwartiermaker geven hieraan invulling. Zij vertegenwoordigen de organisatie bij de invoering van het ERP en gaan het procesgericht werken tot een succes maken. De planning is erop gericht de eerste fase van het ERP-systeem per 1 januari 2018 operationeel te hebben.

Vennootschapsbelasting

Zoals alle publiekrechtelijke organisaties is ook de drinkwatersector vanaf 1 januari 2016 vennootschapsbelastingplichtig. De subjectieve vrijstelling voor de vennootschapsbelasting die voor de drinkwaterbedrijven van toepassing was, komt hiermee te vervallen. Daarentegen komt er voor de wettelijke drinkwateractiviteiten binnen de vennootschapsbelasting een objectieve vrijstelling. Over de nettowinst van deze wettelijke taken behoeft geen vennootschapsbelasting te worden betaald. De niet-wettelijke drinkwateractiviteiten worden wel vennootschapsbelastingplichtig. Voor alle drinkwaterbedrijven is in samenwerking met de Belastingdienst een concept Vaststellingsovereenkomst ontwikkeld waarin afspraken zijn opgenomen over activiteiten die wel en niet

belastingplichtig zijn. Deze Vaststellingsovereenkomst moet tussen de individuele drinkwaterbedrijven en de belastinginspectie worden afgesloten. Voor Dunea zijn de belaste activiteiten overigens zeer gering. Een inventarisatie heeft uitgewezen dat het om minder dan 1% van de omzet gaat. De nettowinst voor belasting over deze omzet bepaalt wat uiteindelijk de vpb last wordt. Vooralsnog is deze naar verwachting zeer gering. Hoewel de omvang van de belaste activiteiten gering is, betekent deze nieuwe wetgeving voor de drinkwatersector wel een aanzienlijke administratieve last.

Voor de wet bestuur en toezicht wordt verwezen naar het bericht van de Raad van Commissarissen aan de aandeelhouders.

Zoetermeer, 29 mei 2017

Directie
Wim Drossaert

Balans per 31 december 2016 30

Winst- en verliesrekening over 2016 32

Kasstroomoverzicht over 2016 33

Toelichting 34

Algemeen 34

Grondslagen voor de opstelling van de jaarrekening 34

Grondslagen voor de waardering van activa en passiva 36

Grondslagen voor de bepaling van het resultaat 39

Grondslagen voor de opstelling van het kasstroomoverzicht 41

Toelichting op de balans per 31 december over 2016 42

Toelichting op de winst- en verliesrekening over 2016 51

Balans per 31 december 2016

Na bestemming van het resultaat, bedragen x € 1.000

	31 december 2016	31 december 2015
Activa		
Vaste activa		
Materiële vaste activa 1		
Gebouwen en terreinen	55.419	54.482
Machines en installaties	470.439	472.917
Andere vaste bedrijfsmiddelen	2.323	1.622
Werken in uitvoering	18.989	18.202
Niet aan de bedrijfsuitoefening dienstbaar	3.230	2.507
	550.400	549.730
Financiële vaste activa 2		
Deelnemingen	1.800	1.674
Vorderingen op deelnemingen	0	0
Overige vorderingen	466	826
	2.266	2.500
Vlottende activa		
Vorraden 3		
Vorraden materialen	684	638
	684	638
Onderhanden projecten 4		
Onderhanden projecten	844	1.185
	844	1.185
Vorderingen 5		
Waterdebiteuren	15.259	14.301
Debiteuren wegens uitgevoerde werkzaamheden	3.024	3.675
Belastingen	1.164	853
Overige vorderingen	69	98
Overlopende activa	1.865	3.191
	21.381	22.118
Liquide middelen 6		
	24	34
Totaal	575.599	576.205

	31 december 2016	31 december 2015
Passiva		
Eigen vermogen		
Geplaatst aandelenkapitaal 7	20.000	20.000
Agioreserve 8	3.097	3.097
Algemene reserve 9	170.201	161.381
	193.298	184.478
Voorzieningen 10		
	15.021	13.315
Langlopende schulden 11		
Onderhandse leningen	149.000	158.667
Egalisatierekening bijdragen van derden	59.884	56.295
	208.884	214.962
Kortlopende schulden 12		
Kasgeldleningen	30.000	30.000
Onderhandse leningen	9.667	22.084
Schulden aan kredietinstellingen	71.943	65.283
Schulden aan leveranciers	9.276	9.421
Belastingen en premies sociale verzekeringen	3.873	4.257
Schulden ter zake van pensioenen	364	373
Vooruitontvangen waterverbruik	17.071	17.322
Overige schulden	46	58
Overlopende passiva	16.156	14.652
	158.396	163.450
Totaal	575.599	576.205

Winst- en verliesrekening over 2016

Bedragen x € 1.000

	2016	2015
Bedrijfsopbrengsten 13		
Wateropbrengsten	140.693	138.178
Opbrengsten van werken voor derden	5.558	4.100
Overige bedrijfsopbrengsten	1.697	1.185
Som der bedrijfsopbrengsten	147.948	143.463
Bedrijfslasten 14		
Kosten van grond- en hulpstoffen	2.725	2.767
Waterinkoop	1.679	1.499
Energiekosten	3.019	3.220
Kosten uitbesteed werk	12.994	13.723
Precario gemeenten	12.687	9.839
Lonen en salarissen	30.265	26.143
Sociale lasten	7.312	6.776
Afschrijving vaste activa	29.591	30.254
Desinvesteringen vaste activa	13	535
Overige bedrijfskosten	29.669	29.291
Som der bedrijfslasten	129.954	124.047
Bedrijfsresultaat	17.994	19.416
Financiële baten en lasten 15		
Rentebaten en soortgelijke opbrengsten	567	568
Rentelasten en soortgelijke lasten	- 9.867	- 10.653
Deelnemingen 2		
Resultaten uit deelnemingen	126	- 92
Financieel resultaat	- 9.174	- 10.177
Nettowinst	8.820	9.239

Kasstroomoverzicht over 2016

Opgesteld volgens de indirecte methode, bedragen x € 1.000

	2016	2015
Stand kort krediet en liquide middelen 1 januari 12	- 65.249	- 45.379
Kasstroom uit operationele activiteiten		
Bedrijfsresultaat	17.994	19.416
Aanpassing voor:		
Afschrijvingen materiële vaste activa 14	29.591	30.254
Desinvesteringen materiële vaste activa 1	13	709
Afschrijvingen dubieuze debiteuren 14	1.028	1.518
	30.632	32.481
Veranderingen in werkkapitaal:		
Mutatie van voorzieningen 10	1.706	1.976
Mutatie voorraden 3	- 46	- 5
Mutatie onderhanden projecten 4	341	- 269
Mutatie kortlopende vorderingen 12	- 291	- 2.978
Mutatie operationele schulden 12	1.355	1.593
Mutatie werkkapitaal	3.065	317
Kasstroom uit bedrijfsoperaties	51.691	52.214
Betaalde interest 15	- 9.952	- 10.888
Kasstroom uit operationele activiteiten	41.739	41.326
Kasstroom uit investeringsactiviteiten		
Investerings materiële vaste activa 14	- 32.536	- 55.122
Ontvangen bijdragen 11	5.851	7.812
Overige mutaties materiële activa 14	0	0
Investerings financiële vaste activa 2	122	- 94
Aflossingen financiële vaste activa 2	238	208
Totale netto-investeringen	- 26.325	- 47.196
Kasstroom uit financieringsactiviteiten		
Nieuwe langlopende leningen 12	0	0
Betaalde aflossingen 12	- 22.084	- 44.000
Nieuwe kortlopende leningen 12	0	30.000
Totale financiering	- 22.084	- 14.000
Mutatie kort krediet en liquide middelen 31 december	- 6.670	- 19.870
Stand kort krediet en liquide middelen 31 december	- 71.919	- 65.249

Toelichting

Algemeen

Dunea N.V. is statutair en feitelijk gevestigd te Zoetermeer aan het Plein van de Verenigde Naties 11, 2719 EG te Zoetermeer en geregistreerd onder inschrijvingsnummer 27122974 bij de Kamer van Koophandel.

Activiteiten

De activiteiten van Dunea bestaan voornamelijk uit:

- het voorzien in de behoefte aan drink- en industriewater binnen het distributiegebied, evenals drinkwater en gros en industriewater buiten het distributiegebied;
- het verantwoord beheren van de natuur in de aan Dunea toevertrouwde duingebieden: Solleveld, Meijndel en Berkheide.

Grondslagen voor de opstelling van de jaarrekening

Algemeen

De jaarrekening is opgesteld volgens de bepalingen van Titel 9 Boek 2 BW en de uitspraken van de richtlijnen voor de jaarverslaggeving, uitgegeven door de Raad voor de Jaarverslaggeving.

In de balans, de winst- en verliesrekening en het kasstroomoverzicht zijn referenties opgenomen. Met deze referenties wordt verwezen naar de toelichting.

Vergelijking met voorgaand jaar

In 2016 zijn twee stelselwijzigingen doorgevoerd. De geactiveerde productie eigen bedrijf, de eigen uren die aan de investeringen worden toegerekend, is niet meer onder de bedrijfsopbrengsten opgenomen maar is gesaldeerd met de kosten in de winst- en verliesrekening. De voorziening beheer natuur- en drinkwatergebied voor toekomstige beheer- en monitoringkosten van de drainage-inrichting van de zandmotor is tegen nominale waarde opgenomen in plaatst van tegen netto contante waarde. De vergelijkende cijfers 2015 zijn voor deze stelselwijziging aangepast

Waardering

De waardering van activa en passiva en de bepaling van het resultaat vinden plaats op basis van historische kosten. Tenzij bij de desbetreffende grondslag voor de specifieke balanspost anders wordt vermeld, worden de activa en passiva gewaardeerd volgens het kostprijsmodel.

Baten en lasten worden toegerekend aan het jaar waarop ze betrekking hebben. Winsten worden slechts opgenomen voor zover zij op balansdatum zijn gerealiseerd. Verplichtingen en mogelijke verliezen die hun oorsprong vinden voor het einde van het verslagjaar, worden in acht genomen indien zij voor het opmaken van de jaarrekening bekend zijn geworden.

Schattingen

Bij toepassing van de grondslagen en regels voor het opstellen van de jaarrekening vormt de leiding van Dunea zich verschillende oordelen en schattingen die essentieel kunnen zijn voor de in de jaarrekening opgenomen bedragen. Indien het voor het geven van het in artikel 2:362 lid 1 BW vereiste inzicht noodzakelijk is, is de aard van deze oordelen en schattingen inclusief de bijbehorende veronderstellingen opgenomen bij de toelichting op de desbetreffende jaarrekeningposten.

Benaming

In de winst- en verliesrekening zijn benamingen toegepast die in de bedrijfstak gebruikelijk zijn.

Weergave bedragen

De in de toelichting vermelde bedragen zijn, tenzij anders vermeld, in duizenden euro's.

Financiële instrumenten

Dunea past RJ 290 'Financiële instrumenten' toe. Hierdoor wordt een kwantitatieve ineffectiviteitsmeting uitgevoerd conform de hieronder beschreven grondslagen voor het meten van de ineffectiviteit van hedge-instrumenten. Het uitvoeren van een kwantitatieve ineffectiviteitsmeting heeft niet geleid tot een verschil in de waardering van de verplichting.

Onder financiële instrumenten worden zowel primaire financiële instrumenten (zoals vorderingen en schulden), als afgeleide financiële instrumenten (derivaten) verstaan.

In de toelichting op de onderscheiden posten van de balans wordt de reële waarde van het betreffende instrument toegelicht als die afwijkt van de boekwaarde. Indien het financiële instrument niet in de balans is opgenomen wordt de informatie over de reële waarde gegeven in de toelichting op de langlopende schulden.

Primaire financiële instrumenten

Voor de grondslagen van primaire financiële instrumenten wordt verwezen naar de behandeling per balanspost van de 'Grondslagen voor de waardering van activa en passiva'.

Afgeleide financiële instrumenten (derivaten)

Financiële derivaten waarbij de onderliggende waarde niet beursgenoteerd is worden tegen kostprijs opgenomen. Indien per balansdatum de reële waarde lager is dan de kostprijs dan wel negatief is, wordt het derivaat ten laste van de winst- en verliesrekening afgewaardeerd naar de lagere reële waarde, tenzij kostprijs-hedge-accounting wordt toegepast. Bij de bepaling van de lagere reële waarde wordt het effect van lopende rente buiten beschouwing gelaten.

Hedge accounting

Dunea past hedge accounting toe op basis van generieke documentatie en documenteert de wijze waarop de hedge-relaties passen in de doelstellingen van het risicobeheer, de hedgestrategie en de verwachting aangaande de effectiviteit van de hedge.

Het effectieve deel van financiële derivaten die zijn toegewezen voor kostprijs-hedge-accounting, wordt tegen kostprijs gewaardeerd. Op iedere balansdatum wordt bepaald of er een indicatie is voor ineffectiviteit door de kritische kenmerken van het hedge-instrument te vergelijken met de kritische kenmerken van de afgedekte positie. In het geval dat de kritische kenmerken van het hedge-instrument en de kritische kenmerken van de afgedekte positie niet aan elkaar gelijk zijn, is dit een indicatie dat de kostprijs-hedge een ineffectief deel bevat. In dat geval wordt een kwantitatieve ineffectiviteitsmeting uitgevoerd door het vergelijken van de cumulatieve verandering van de reële waarde van het hedge-instrument met de cumulatieve verandering van de reële waarde van de afgedekte positie sinds het aanwijzen van de hedge-relatie. Ineffectiviteit wordt in de winst- en verliesrekening verwerkt indien en voor zover uit de kwantitatieve ineffectiviteitsmeting (cumulatief) een verlies blijkt.

Verbonden partijen

Dunea kent meerdere verbonden partijen. Het begrip 'verbonden partij' wordt gedefinieerd als een partij met beleidsbepalende invloed dan wel invloed van betekenis op het zakelijke en financiële beleid van de onderneming. Transacties zijn onder normale marktvoorwaarden aangegaan.

Grondslagen voor de waardering van activa en passiva

Materiële vaste activa

Tot de materiële vaste activa behoren bedrijfsmiddelen die gedurende meer jaren (duurzaam) dienstbaar zijn aan de bedrijfsuitoefening van Dunea, tastbaar zijn en in de toekomstige jaren dienen bij te dragen aan financiële toegevoegde waarde.

De materiële vaste activa worden gewaardeerd op de vervaardigingsprijs dan wel op aanschaffingsprijs, verminderd met de cumulatieve afschrijvingen en indien van toepassing met bijzondere waardeverminderingen. De vervaardigingsprijs omvat de investeringsuitgaven zoals materiaalkosten, inhuur deskundigen, kosten van derden, inclusief bouwrente en uren eigen personeel. De bouwrente wordt berekend over het gemiddeld geïnvesteerde bedrag tot het moment van ingebruikname.

Van de vervaardigingsprijs worden uitgaven afgetrokken die niet op de balans geactiveerd kunnen worden. Dit zijn voornamelijk uitgaven die tijdens de bouw van een investeringsproject worden gedaan om de normale bedrijfsuitoefening te kunnen continueren. Dunea brengt deze uitgaven onmiddellijk ten laste van de winst- en verliesrekening.

Uitgaven voor de regeneratie van natuurterreinen worden niet geactiveerd.

Voor groot onderhoud is een voorziening gevormd.

De jaarlijkse afschrijvingen op de materiële vaste activa bedragen een vast percentage van de vervaardigings- of aanschaffingsprijs. Dit percentage is gebaseerd op de geschatte economische levensduur van de activa.

Vanaf 1 januari 2015 is de afschrijvingsduur voor aansluit- en hoofdleidingen in het leidingnet verlengd van 25 jaar naar 33 1/3 jaar. Tevens zijn vanaf 1 januari 2015 de bijdragen van derden van deze leidingen opgenomen onder de langlopende schulden onder de egalisatierekening bijdrage van derden.

Op investeringen wordt afgeschreven vanaf het moment dat deze in gebruik zijn genomen.

Materiële vaste activa, die geheel of gedeeltelijk in het belang van derden zijn gerealiseerd en door derden zijn betaald maar eigendom zijn van Dunea, worden opgenomen voor de aanschaffingsprijs. De bijdragen die Dunea voor deze werkzaamheden van derden ontvangt, worden vanaf 2015 verantwoord bij de langlopende schulden, onder de post Egalisatierekening bijdragen van derden. Voorheen bracht Dunea deze in mindering op de aanlegkosten van de nieuwe aansluiting onder de materiële vaste activa. Deze bijdragen vallen vrij gedurende de levensduur van deze activa.

Alle materiële vaste activa zijn zowel economisch als juridisch eigendom van Dunea.

Financiële vaste activa

Deelnemingen waarin door Dunea invloed van betekenis op het zakelijke en financiële beleid wordt uitgeoefend, worden gewaardeerd op de nettovermogenswaarde, maar niet lager dan nihil. Deze waarde berekent Dunea op basis van de grondslagen van Dunea.

De andere deelnemingen waardeert Dunea tegen de verkrijgingsprijs of lagere marktwaarde, aangezien Dunea geen invloed van betekenis heeft op het zakelijke en financiële beleid van deze deelnemingen.

De langlopende vorderingen op en leningen aan deelnemingen en de overige vorderingen worden bij eerste verwerking opgenomen tegen de reële waarde en vervolgens gewaardeerd tegen de geamortiseerde kostprijs. De reële waarde en geamortiseerde kostprijs zijn gelijk aan de nominale waarde. Noodzakelijk geachte voorzieningen voor mogelijke verliezen als gevolg van oninbaarheid worden in mindering gebracht.

Bijzondere waardeverminderingen van vaste activa

Dunea beoordeelt op iedere balansdatum of er aanwijzingen zijn dat een vast actief aan een bijzondere waardevermindering onderhevig kan zijn. Indien dergelijke indicaties aanwezig zijn, wordt de realiseerbare waarde van het actief vastgesteld. Van een bijzondere waardevermindering is sprake als de boekwaarde van een actief hoger is dan de realiseerbare waarde; de realiseerbare waarde is de hoogste van de opbrengstwaarde en de bedrijfswaarde.

Vorraden

De voorraden materialen zijn vrijwel geheel bestemd voor de aanleg, het onderhoud en de vernieuwing van materiële vaste activa. De waardering van de voorraden materialen komt tot stand op basis van standaard kostprijs, welke gebaseerd is op de verkrijgingsprijs of lagere netto-opbrengstwaarde. Deze lagere netto-opbrengstwaarde wordt bepaald door individuele beoordeling van de voorraden. Indien noodzakelijk houdt Dunea rekening met het risico van incourantheid.

Vorderingen

De vorderingen worden bij eerste verwerking opgenomen tegen de reële waarde en vervolgens gewaardeerd tegen de geamortiseerde kostprijs. De reële waarde en geamortiseerde kostprijs zijn gelijk aan de nominale waarde. Noodzakelijk geachte voorzieningen voor mogelijke verliezen als gevolg van oninbaarheid worden in mindering gebracht. Deze voorzieningen worden bepaald op basis van individuele beoordeling van de vorderingen.

Onderhanden projecten

De onderhanden projecten in opdracht van derden worden gewaardeerd tegen de gerealiseerde projectkosten verminderd met de gedeclareerde termijnen. Daarnaast brengt Dunea op de onderhanden projecten verliezen in mindering, die op de balansdatum worden voorzien. De projectkosten omvatten de direct op het project betrekking hebbende kosten, de kosten die toerekenbaar zijn aan projectactiviteiten en andere kosten die contractueel aan de opdrachtgever kunnen worden toegerekend.

Liquide middelen

De liquide middelen zijn gewaardeerd tegen de nominale waarde en staan, voor zover niet anders vermeld, ter vrije beschikking van de vennootschap. Rekening-courantschulden bij banken zijn opgenomen onder schulden aan kredietinstellingen onder kortlopende schulden.

Voorzieningen

De voorzieningen worden gewaardeerd tegen de nominale waarde van de uitgaven die naar verwachting noodzakelijk zijn om de betreffende verplichtingen af te wikkelen, tenzij anders vermeld.

De voorziening voor slibafvoer is voor toekomstige uitgaven op basis van een meerjarenplanning voor het afvoeren van slib uit de infiltratieplassen in het duingebied.

De voorziening voor amoveringskosten is voor toekomstige uitgaven op basis van een meerjarenplanning voor het saneren van asfaltpaden en –wegen en op basis van de vastgoedvisie voor het slopen van gebouwen en productiemiddelen.

De voorziening groot onderhoud is ter gelijkmatige verdeling van lasten voor groot onderhoud van gebouwen en installaties en wordt bepaald op basis van de te verwachten kosten voor de jaren tot en met 2023. De voorziening wordt lineair opgebouwd. Het uitgevoerde groot onderhoud wordt ten laste van deze voorziening gebracht.

De voorziening beheer natuur- en drinkwatergebied is afgeleid van het Convenant Pilot Zandmotor en is ter dekking van toekomstige beheer- en monitoringskosten van de drainage-inrichting. De drainage-inrichting zorgt ervoor dat eventuele negatieve effecten van zowel de Pilot Zandmotor als het project Versterking Delflandse Kust op natuur- en drinkwaterwingebieden van Dunea kunnen worden gemonitord.

De voorziening voor herstructurering heeft betrekking op de geschatte kosten per balansdatum die naar verwachting voortvloeien uit de aanspraken van de aan het sociaal plan verbonden kosten van de herstructurering van de organisatie voor de bovenformatieve medewerkers, alsmede uit getroffen individuele ontslagregelingen met medewerkers. De voorziening is nominaal berekend.

De voorziening voor personeelsbeloningen is gevormd voor de toekomstige verplichtingen aan de medewerkers van het bedrijf voor personeelsbeloningen op grond van de overgangsregeling van de cao voor jubilea vanaf 1 januari 2016 en ontslagvergoedingen voor de jaren 2017 tot en met 2020. De voorzieningen voor personeelsbeloningen zijn tegen contante waarde opgenomen.

De voorziening voor onrendabele investeringen is gebaseerd op kostenramingen van projecten waarvan de kosten voor rekening van Dunea komen.

Schulden

Opgenomen leningen en schulden worden bij eerste verwerking opgenomen tegen de reële waarde en vervolgens gewaardeerd tegen de geamortiseerde kostprijs.

Onder de langlopende schulden neemt Dunea de schulden met een resterende looptijd van meer dan één jaar op. Met ingang van 2015 is hieronder ook de egalisatierekening bijdragen van derden opgenomen. Deze wordt gewaardeerd tegen de van derden ontvangen bijdragen voor aanleg van aansluit- en hoofdleidingen, verminderd met amortisaties. De amortisatie van de egalisatierekening vindt plaats in 33 1/3 jaar en is gelijkgesteld aan de afschrijvingstermijn van de investeringen in aansluitleidingen en hoofdleidingen en wordt verantwoord onder de afschrijvingen.

Onder de kortlopende schulden worden de schulden opgenomen die binnen een termijn van één jaar of eerder vervallen. Hieronder vallen onder meer de aflossingen op langlopende leningen die binnen één jaar vervallen.

Grondslagen voor de bepaling van het resultaat

Algemeen

De kosten worden bepaald op historische basis en toegerekend aan het verslagjaar waarop zij betrekking hebben. (Voorzienbare) verplichtingen en mogelijke verliezen die hun oorsprong vinden voor het einde van het boekjaar worden in acht genomen indien zij voor het opmaken van de jaarrekening bekend zijn geworden en indien wordt voldaan aan de voorwaarde voor het opnemen van voorzieningen.

Bedrijfsresultaat

Het bedrijfsresultaat berekent Dunea als het verschil tussen de som van de bedrijfsopbrengsten en alle bedrijfslasten die in het verslagjaar aan de opbrengsten worden toegerekend. De positieve resultaten verantwoordt Dunea in het jaar waarin deze zijn gerealiseerd; de negatieve resultaten al wanneer deze te voorzien zijn.

De wateropbrengsten, die onderdeel vormen van de bedrijfsopbrengsten, omvatten onder andere:

- het gefactureerde vastrecht inclusief de toeslag voor precarioheffing;
- het waterverbruik tot aan de laatste opnamedatum van de watermeter;
- de raming van het nog te factureren vastrecht inclusief de toeslag voor precarioheffing en het verbruik over de periode vanaf de laatste opnamedatum van de meters tot en met het einde van het verslagjaar. De afwijkingen hierop worden in het volgende verslagjaar verantwoord;
- levering van water en gros aan andere waterbedrijven;
- overige wateropbrengsten, waaronder naast vergoedingen voor het aanvragen van water, incassokosten en afsluitingen.

De Belasting op Leidingwater (BoL) is een afdrachtsbelasting en behoort derhalve niet tot de bedrijfsopbrengsten.

De opbrengsten van werken voor derden bestaan uit uitgevoerde werkzaamheden (vooral aan het leidingnet) in opdracht van derden.

De overige opbrengsten bestaan onder andere uit huur- en pacht opbrengsten, opbrengsten van de voor derden gereviseerde watermeters, subsidie-opbrengsten en opbrengsten uit verkoop van vaste activa.

De onder de bedrijfslasten inbegrepen kosten van grond- en hulpstoffen, evenals de kosten van uitbesteed werk, zijn kosten die direct verband houden met:

- het produceren en distribueren van het water;
- het in stand houden van de materiële vaste activa ten behoeve van het waterproces;
- het onderhouden van de natuurgebieden.

De post Waterinkoop omvat de inkoop van drinkwater bij andere drinkwaterbedrijven.

De afschrijvingen op materiële vaste activa zijn gebaseerd op de historische aanschaffingsprijs. Indien een schattingswijziging plaatsvindt van de toekomstige gebruiksduur, dan worden de toekomstige afschrijvingen aangepast.

Met ingang van 2015 is de afschrijvingstermijn van het leidingnet verlengd van 25 jaar naar 33 1/3 jaar.

De vergoeding voor het recht tot gebruik van gemeentegrond voor het leidingnet verantwoordt Dunea onder de post Precario gemeenten in de periode waarop het betrekking heeft.

De huisvestingslasten als onderdeel van de overige bedrijfskosten omvatten de kosten voor de huur van het hoofdkantoor.

Lonen, salarissen en sociale lasten worden op grond van de arbeidsvoorwaarden volgens de CAO-WWB en bedrijfsregelingen van Dunea verwerkt in de winst- en verliesrekening.

In de lonen en salarissen is de dotatie opgenomen aan de voorziening voor herstructurering.

Pensioenlasten

De pensioenregeling wordt gefinancierd door afdrachten aan het pensioenfonds ABP. De pensioenverplichtingen worden gewaardeerd volgens de 'verplichting aan de pensioenuitvoerder benadering'. In deze benadering wordt de aan de pensioenuitvoerder te betalen premie als last in de winst- en verliesrekening verantwoord.

Aan de hand van de uitvoeringsovereenkomst wordt beoordeeld of en zo ja welke verplichtingen naast de betaling van de jaarlijks aan de pensioenuitvoerder verschuldigde premie op balansdatum bestaan. Deze additionele verplichtingen, waaronder eventuele verplichtingen uit herstelplannen van de pensioenuitvoerder, leiden tot lasten voor Dunea en worden in de balans opgenomen in een voorziening.

Ultimo 2016 (en 2015) waren er geen pensioenvorderingen en verplichtingen naast de betaling van de jaarlijkse aan de pensioenuitvoerder verschuldigde premie.

De waardering van de verplichting is de beste schatting van de bedragen die noodzakelijk zijn om deze per balansdatum af te wikkelen. Indien het effect van de tijds waarde van geld materieel is, wordt de verplichting gewaardeerd tegen de contante waarde. Toevoegingen aan en vrijval van de verplichtingen komen ten laste, respectievelijk ten gunste van de winst- en verliesrekening.

Een pensioenvordering wordt in de balans opgenomen wanneer Dunea beschikkingsmacht heeft over de pensioenvordering, wanneer het waarschijnlijk is dat de toekomstige economische voordelen die de pensioenvordering in zich bergt, zullen toekomen aan Dunea en wanneer de pensioenvordering betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Financieel resultaat

De financiële baten en lasten omvatten:

- de interest die aan derden betaald is of nog betaald moet worden;
- de interest die van derden ontvangen is of nog ontvangen moet worden;
- de resultaten van de gerealiseerde financiële instrumenten;
- de aan de materiële vaste activa toegerekende bouwrente.

Deelnemingen

Omvat de resultaten van de waardering van de deelnemingen van Dunea.

Belastingen

Dunea is conform art. 2 lid 7 en lid 3 Wet Vpb over 2016 belastingplichtig voor de vennootschapsbelasting. Vanaf 2016 zijn drinkwaterbedrijven niet langer uitgesloten van de vennootschapsbelasting voor de activiteiten die geen betrekking hebben op de wettelijke taken van een drinkwaterbedrijf.

Latente belastingvorderingen

Latente belastingvorderingen worden opgenomen voor verrekenbare fiscale verliezen en voor verrekenbare tijdelijke verschillen tussen de waarde van de activa en passiva volgens fiscale voorschriften enerzijds en de in deze jaarrekening gevolgde waarderingsgrondslagen anderzijds, met dien verstande dat latente belastingvorderingen alleen worden opgenomen voor zover het waarschijnlijk is dat er toekomstige fiscale winst zal zijn waarmee de tijdelijke verschillen kunnen worden verrekend en verliezen kunnen worden gecompenseerd. De berekening van de latente belastingvorderingen geschiedt tegen de op het einde van het verslagjaar geldende belastingtarieven of tegen de in komende jaren geldende tarieven, voor zover deze al bij wet zijn vastgesteld. Latente belastingvorderingen worden gewaardeerd op nominale waarde.

Belastingen

De belasting over het resultaat wordt berekend over het resultaat voor belastingen in de winst-en-verliesrekening, rekening houdend met beschikbare, fiscaal compensabele verliezen uit voorgaande boekjaren (voor zover niet opgenomen in de latente belastingvorderingen) en vrijgestelde winstbestanddelen en na bijtelling van niet-aftrekbare kosten.

Grondslagen voor de opstelling van het kasstroomoverzicht

Het kasstroomoverzicht wordt opgesteld volgens de indirecte methode.

De geldmiddelen in het kasstroomoverzicht bestaan uit liquide middelen en de kortlopende schulden aan kredietinstellingen.

Ontvangen interest, betaalde interest en geactiveerde rente zijn opgenomen als kasstroom uit operationele activiteiten.

Toelichting op de balans per 31 december 2016

Bedragen x € 1.000, tenzij anders vermeld.

Vaste activa

1 Materiële vaste activa

De samenstelling van de materiële vaste activa en het overzicht van de mutaties in 2016 zijn als volgt:

	Totaal	Gebouwen en terreinen	Machines, installaties (incl. leidingen)	Andere vaste bedrijfsmiddelen	Werken in uitvoering	Niet aan bedrijfsuitoefening dienstbaar
Aanschafwaarde per ultimo 2015	1.212.485	91.840	1.092.465	5.912	18.202	4.066
Cumulatieve afschrijvingen, waardeverminderingen e.d.	- 662.755	- 37.358	- 619.548	- 4.290	0	- 1.559
Boekwaarde per 31 december 2015	549.730	54.482	472.917	1.622	18.202	2.507
Investeringen	32.536	0	0	0	32.536	0
Activeringen	0	3.412	27.030	1.305	- 31.747	0
Afschrijvingen	- 31.853	- 1.938	- 29.208	- 594	0	- 113
Desinvesteringen vaste activa	- 13	- 1	0	- 10	- 2	0
Overige mutaties	0	- 536	- 300	0	0	836
Boekwaarde per 31 december 2016	550.400	55.419	470.439	2.323	18.989	3.230
Aanschafwaarde	1.244.046	95.888	1.118.954	6.433	18.989	3.782
Gecumuleerde afschrijvingen, waardeverminderingen e.d.	- 693.646	- 40.469	- 648.515	- 4.110	0	- 552
Boekwaarde per 31 december 2016	550.400	55.419	470.439	2.323	18.989	3.230

De samenstelling van de boekwaarde van werken in uitvoering per 31 december 2016 is (in €):

Gebouwen en terreinen	1,8 miljoen
Machines en installaties	17,2 miljoen
	19,0 miljoen

Onderverdeeld naar investeringsprojecten (in €):

Programma Investeringsprojecten Meijndel	10,4 miljoen
Leidingnet	2,6 miljoen
Automatiseringsprogramma Katwijk	2,4 miljoen
Geavanceerde Oxidatie BA Module 1	1,7 miljoen
Proceswater duurzaam en veilig	1,7 miljoen
Overige projecten	0,2 miljoen
	19,0 miljoen

Het verschil tussen de opbrengstwaarde van de activa die uit bedrijf zijn genomen of buiten gebruik zijn gesteld en de boekwaarde van deze activa is negatief. Dit negatieve verschil is in de winst- en verliesrekening opgenomen als waardevermindering onder de post Desinvesteringen. Is in dit verband sprake van een positief verschil dan verantwoordt Dunea de meeropbrengst in de winst- en verliesrekening onder de post Overige bedrijfsopbrengsten.

De toegepaste afschrijvingspercentages bedragen tussen de 2% en 4% voor de activa Gebouwen en Machines en Installaties, waaronder ook de leidingen die vanaf 2015 worden afgeschreven in 33 1/3 jaar (voorheen 25 jaar). Op de vervoersmiddelen en andere vaste bedrijfsmiddelen wordt afgeschreven met 20%. Op terreinen wordt niet afgeschreven.

Onder de post Activeringen is circa € 0,64 miljoen bouwrente begrepen. Onder de post Investeringsprojecten is voor een totaalbedrag van € 0,54 miljoen aan bouwrente tegen een rentepercentage van 3,9% opgenomen.

De aangegane verplichtingen voor de werken in uitvoering waren per 31 december 2016 € 17,9 miljoen.

2 Financiële vaste activa

De samenstelling van de financiële vaste activa en het overzicht van de mutaties in 2016 zijn als volgt:

	Deelnemingen	Vorderingen op deelnemingen	Overige vorderingen	Totaal
Boekwaarde per 31 december 2015	1.674	0	826	2.500
Mutaties:				
Leningen u/g	0	0	- 122	- 122
Resultaat deelneming	126	0	0	126
Hypothecaire aflossingen	0	0	- 238	- 238
Boekwaarde per 31 december 2016	1.800	0	466	2.266

Deelnemingen	Percentage deelneming	Statutaire zetel
Het Waterlaboratorium NV	30,00%	Haarlem
Water Fund Holland BV	26,95%	Nieuwegein
Futuro BV	25,00%	Leidschendam-Voorburg
AquaMinerals	5,81%	Nieuwegein
KWR Water BV	6,71%	Nieuwegein

Op 1 juli 2016 heeft een naamswijziging plaatsgevonden van Reststoffenunie naar Aqua Minerals.

Vorderingen op deelnemingen en overige vorderingen

De samenstelling van de vorderingen op deelnemingen en overige vorderingen is als volgt:

	2016	2015
Leningen u/g aan personeel onder hypothecair verband	264	502
Leningen u/g overig	202	324
Totaal vorderingen op deelnemingen en overige vorderingen	466	826

Het af te lossen deel van de leningen u/g overig in 2017 bedraagt € 24.000 (2016: € 23.000) en is opgenomen onder de overige kortlopende vorderingen.

Een overzicht van de leningen ultimo 2016 met een looptijd van één jaar en langer, gegroepeerd naar de resterende looptijd:

	< 10 jaar	10-20 jaar	Totaal
Leningen u/g aan personeel onder hypothecair verband	150	114	264
Leningen u/g overig	202	0	202
Totaal vorderingen op deelnemingen en overige vorderingen	352	114	466

Het gemiddelde rentepercentage voor leningen u/g onder hypothecair verband bedraagt 2,53% (2015: 3,87%).

De hypothecaire leningen hebben een rentevaste periode van vijf jaar. De rente wordt om de vijf jaar herzien als de marktrente lager is dan de verschuldigde rente. Het af te lossen deel in het komende jaar bedraagt € 33.800 (2016: € 49.300) en is opgenomen onder de overige kortlopende vorderingen.

Onder de overige leningen zijn twee leningen opgenomen, met een vast rentepercentage van 5%. Voor de derde overige lening bedraagt het vast rentepercentage 4,5%. Op deze derde lening met een (oorspronkelijke) looptijd van tien jaar is een pandrecht op de inventaris gevestigd.

Het openstaand bedrag van de in 2015 uitgegeven lening voor buitenlandactiviteiten is volledig afgeboekt.

Vlottende activa

3 Voorraden

De voorraden materialen bestaan hoofdzakelijk uit materialen voor installatie en onderhoud van de materiële vaste activa.

4 Onderhanden projecten

	2016	2015
Onderhanden projecten	844	1.185
Totaal onderhanden projecten	844	1.185

De onderhanden projecten zijn werkzaamheden voor derden, waarbij activa worden gecreëerd waarvan het economische eigendom bij Dunea ligt, die per balansdatum nog niet gereed zijn. Dunea waardeert de onderhanden projecten tegen de vervaardigingsprijs verminderd met de ontvangen bijdragen. De ontvangen bijdragen worden gepassiveerd en verantwoord onder de egalisatiereserve ontvangen bijdragen op het moment dat het actief in gebruik wordt genomen.

5 Vorderingen

De vorderingen bestaan uit:

	2016	2015
Waterdebiteuren	15.259	14.301
Debiteuren uitgevoerde werkzaamheden	3.024	3.675
Belastingen	1.164	853
Overige vorderingen	69	98
Overlopende activa	1.865	3.191
Totaal vorderingen	21.381	22.118

In de waardering van de waterdebiteuren is rekening gehouden met een afwaardering ter grootte van de vorderingen ouder dan twee jaar. Dat komt overeen met het op basis van ervaringscijfers geschatte risico van oninbaarheid op de totale post Waterdebiteuren.

Van de waterdebiteuren schreef Dunea 0,76% (2015: 1,14%) van de wateropbrengsten exclusief andere drinkwaterbedrijven als oninbaar af. De daling wordt veroorzaakt door het afnemen van oninbare vorderingen.

In de vorderingen is € 0,3 miljoen (2015: € 1,9 miljoen) opgenomen op aandeelhouders. Dit zijn vorderingen met daarop geen contractuele bepalingen.

Het totaal van de kortlopende vorderingen heeft een resterende looptijd korter dan één jaar.

6 Liquide middelen

Deze post is als volgt samengesteld:

	2016	2015
Kas	24	34
Totaal liquide middelen	24	34

Eigen vermogen

7 Geplaatst kapitaal

Het geplaatste en gestorte deel (80%) van het maatschappelijk kapitaal is in handen van achttien gemeenten. Deze gemeenten vormen het voorzieningsgebied van Dunea. Voor de verdeling van de gewone aandelen naar gemeenten wordt verwezen naar pagina 71 van het jaarbericht.

De nominale waarde van een gewoon aandeel bedraagt € 5,-.

Geplaatst en gestort kapitaal

	2016	2015
Stand 1 januari	20.000	20.000
Mutaties geplaatst en gestort kapitaal	0	0
Stand 31 december	20.000	20.000

8 Agioreserve

Het verloop van de post Agioreserve is als volgt:

Agioreserve	2016	2015
Stand 1 januari	3.097	3.097
Mutaties agioreserve	0	0
Stand 31 december	3.097	3.097

9 Algemene reserve

Het verloop van de post Algemene reserve is als volgt:

Algemene reserve	2016	2015
Stand 1 januari	161.381	152.142
Bij: winstbestemming	8.820	9.239
Stand 31 december	170.201	161.381

In artikel 17 van de statuten van de vennootschap is bepaald dat aan de aandeelhouders geen uitkeringen ten laste van de winst of de reserves mogen geschieden.

10 Voorzieningen

Dit betreft voorzieningen voor:

	Stand per 31-12-2015	Onttrekking	Vrijval	Dotatie	Stand per 31-12-2016
A Slibafvoer infiltratieplassen Meijndel	730	103	0	0	627
B Amoveringskosten	4.722	847	294	0	3.581
C Groot onderhoud productiegebouwen en -installaties	2.867	1.375	0	1.550	3.042
C Voorziening beheer natuur- en drinkwater- gebied	2.071	93	0	577	2.556
D Personeelsbeloningen	809	148	35	0	626
E Herstructurering	196	132	0	4.525	4.589
F Onrendabele investering	1.920	2.127	0	207	0
Totaal voorzieningen	13.315	4.825	329	6.859	15.021

De voorzieningen hebben een overwegend langlopend karakter. Verwacht wordt in 2017 € 6,5 miljoen uit te geven.

Toelichting

- A De voorziening is getroffen voor het verwijderen van het slib dat zich de afgelopen decennia op de bodem van de infiltratieplassen in Meijndel heeft gevormd, evenals het opnieuw inrichten van de plasoevers. In de komende jaren zal Dunea het slib afvoeren en de oevers aanpassen.
- B De voorziening is gevormd voor het saneren van asfaltpaden en -wegen in het duin- en waterwingebied Meijndel ter bescherming van de drinkwaterwinning in dat gebied en voor de sloopkosten van gebouwen en

productiemiddelen die niet meer in gebruik zijn. In 2016 hebben werkzaamheden plaatsgevonden voor de sloop en sanering van gebouwen en paden.

- C De jaarlijkse uitgaven voor groot onderhoud aan de productie-installaties en -gebouwen van de sector Water fluctueren sterk. Om de jaarlijkse exploitatie niet met fluctuerende uitgaven te belasten is een egalisatievoorziening gevormd. Jaarlijks voedt Dunea deze voorziening met een gelijk bedrag dat Dunea ten laste van de winst- en verliesrekening brengt. De werkelijke uitgaven brengt Dunea ten laste van deze voorziening. In 2016 is de toevoeging aan de voorziening ter egalisering van kosten groot onderhoud verhoogd, voornamelijk ten aanzien van productie gebouwen.
- C De voorziening beheer natuur- en drinkwatergebied is afgeleid van het Convenant Pilot Zandmotor en is ter dekking van toekomstige beheer- en monitoringskosten van de drainage-inrichting. De drainage-inrichting zorgt ervoor dat eventuele negatieve effecten van zowel de Pilot Zandmotor als het project Versterking Delflandse Kust op natuur- en drinkwaterwingebieden van Dunea kunnen worden gemonitord.
- D De voorziening personeelsbeloningen is ter dekking van toekomstige vergoedingen op grond van de overgangsregeling van de cao voor zowel jubilea vanaf 1 januari 2016 als ontslagvergoedingen voor de jaren 2017 tot en met 2020. Bij deze voorziening is een disconteringsvoet van 3,8% gehanteerd. Het deel vermindering in de bepaling van de hoogte van de voorziening door toepassing van de contante waardeberekening betreft € 87.870.
- E De voorziening voor herstructurering heeft betrekking op de geschatte kosten die naar verwachting voortvloeien uit de aanspraken van de aan het sociaal plan verbonden kosten van de herstructurering van de organisatie voor de bovenformatieve medewerkers, alsmede uit getroffen individuele ontslagregelingen met medewerkers. In 2016 is de voorziening opgehoogd als gevolg van de ingezette herstructurering van de organisatie.
- F De voorziening is getroffen voor het verlies van Dunea dat voortvloeit uit onrendabele investeringen en is gebaseerd op kostenramingen van deze projecten. In 2016 hebben werkzaamheden plaatsgevonden waarvan het onrendabele deel van de gemaakte kosten in mindering gebracht is op de voorziening.

11 Langlopende schulden

Totaaloverzicht langlopende schulden

Langlopende schulden	Onderhandse leningen	Egalisatie- rekening bijdragen derden	Totaal
Stand 1 januari 2016	158.667	56.295	214.962
Af: Overgebracht naar kortlopende schulden	- 9.667	0	- 9.667
Bij: Ontvangen bijdragen van derden	0	5.851	5.851
Af: Vrijval naar resultaat	0	- 2.262	- 2.262
Bij: Nieuwe langlopende leningen	0	0	0
Stand 31 december 2016	149.000	59.884	208.884

Vanaf 2015 passieert Dunea de bijdragen van derden voor nieuwe aansluitingen en hoofdleidingen. De bijdragen zijn opgenomen onder de egalisatierekening voor bijdragen van derden. Voorheen werden deze bijdragen gesaldeerd in de investeringsuitgaven. De jaarlijkse vrijval is gelijk aan de afschrijvingstermijn van nieuwe aansluitingen en hoofdleidingen en wordt gesaldeerd met de afschrijvingen.

De langlopende leningen, exclusief bijdragen van derden en inclusief het aflossingsdeel voor 2016, kasgeldleningen en krediet in rekening-courant bedragen € 260,6 miljoen. Dit bedrag is, mede vanwege de interest rate swaps, volledig vastrentend.

In 2016 trok Dunea op de kapitaalmarkt geen leningen met langlopend karakter en geen derivaten aan.

Voor een aantal langlopende leningen zijn voorwaarden opgenomen over de hoogte van de solvabiliteit en de verhouding netto schuldpositie tot de operationele cashflow. Dunea voldoet aan deze voorwaarden.

Een overzicht van de leningen ultimo 2016 met een looptijd van één jaar en langer, gegroepeerd naar de resterende looptijd en het huidige percentage:

Percentages lopende leningen	1-5 jaar	6-10 jaar	>10 jaar	Totaal
<3,5%	0	0	4.667	4.667
<4,0%	54.000	0	30.333	84.333
<4,5%	0	0	60.000	60.000
Totaal	54.000	0	95.000	149.000

Financiële instrumenten

Renterisico

Het belangrijkste financiële risico waaraan Dunea onderhevig is, betreft het renterisico. Het financiële beleid is erop gericht om op de korte termijn de effecten van renteschommelingen op het resultaat te beperken en om op lange termijn de markttrentes te volgen. Dunea maakt gebruik van financiële derivaten zoals interest rate swaps om de financiële risico's die verbonden zijn aan bedrijfsactiviteiten te beheersen.

Het rente-instrument interest rate swaps gebruikt Dunea om de financieringen om te zetten van vastrentend naar variabel rentend of omgekeerd.

Dunea neemt met financiële derivaten geen speculatieve posities in en maakt gebruik van gerenommeerde partijen.

Interest rate swaps Bank	Nominale waarde	Einddatum	Te betalen rente	Reële waarde	Hedge effectief?
Rabobank	70.000	Juli 2017	4,1%	- 2.343	Volledig

De swap is op een effectieve wijze gehedged voor de resterende looptijd van deze swap met lopende en toekomstige leningen en kredieten.

De swap heeft betrekking op de omzetting van variabele rente naar vaste rente. Bij de swap is er geen sprake van margin calls.

De genoemde reële waarde is een momentopname en is gebaseerd op de opgaven van de desbetreffende financiële instelling. Rente-instrumenten zijn afhankelijk van de renteontwikkeling en kunnen zich zowel in positieve als negatieve zin ontwikkelen.

De interest rate swap van € 70 miljoen is in 2016 volledig effectief.

Liquiditeitsrisico

Dunea stuurt onder andere op de convenanten die door de financiers van Dunea worden geëist. Hiermee blijft Dunea toegang houden tot de vermogensmarkt en ondervindt geen problemen bij de herfinanciering van opeisbare of periodieke aflossing van leningen. Tevens wordt continu een liquiditeitsplanning van twaalf maanden vooruit aangehouden waarbij eventuele risico's direct worden opgelost. Daarnaast wordt in de kredieten een interne buffer aangehouden waardoor Dunea te allen tijde aan haar betalingsverplichtingen kan voldoen.

Kredietrisico

Dunea heeft geen significante concentraties van kredietrisico. De liquide middelen staan uit bij banken die minimaal een A-rating hebben. Banken waarmee derivaten worden afgesloten hebben ten minste een A-rating.

Verkoop van water vindt plaats op basis van een betaaltermijn van drie weken. Als afnemers niet binnen deze gestelde termijn hebben betaald, dan treedt de procedure volgens de Tarievenregeling van Dunea in werking.

12 Kortlopende schulden

De kortlopende schulden bestaan uit:

	2016	2015
Kasgeldleningen	30.000	30.000
Onderhandse leningen	9.667	22.084
Schulden aan kredietinstellingen	71.943	65.283
Schulden aan leveranciers	9.276	9.421
Belastingen en premies sociale verzekeringen	3.873	4.257
Schulden ter zake van pensioenen	364	373
Vooruitontvangen waterverbruik	17.071	17.322
Overige schulden	46	58
Overlopende passiva	16.156	14.652
Totaal kortlopende schulden	158.396	163.450

In 2016 is door Dunea op de kapitaalmarkt een kasgeldlening van € 30 miljoen aangetrokken. Het gemiddeld rentepercentage over 2016 betrof 0,31%. Deze geldlening loopt tot 1 maart 2017.

Voor rekening-courantkredieten zijn bij de banken overeenkomsten gesloten voor een bedrag van € 90,5 miljoen, waarvan per 31 december 2016 € 18,6 miljoen niet is benut. Het rentepercentage voor rekening-courantkredieten is één maand Euribor met vaste opslag. Dit percentage kan dagelijks wijzigen. Voor de rekening-courantkredieten is een voorwaarde opgenomen over de hoogte van de Interest coverage ratio. Dunea voldoet aan deze voorwaarde.

De belasting en premies sociale verzekeringen bestaan uit af te dragen grond- en leidingwaterbelasting € 2,1 miljoen (2015: € 2,0 miljoen) en af te dragen loonbelasting € 1,8 miljoen (2015: € 2,3 miljoen).

De overlopende passiva betreffen vooral nog te betalen rente van geldleningen en kosten van geleverde goederen en diensten.

Het totaal van de kortlopende schulden heeft een resterende looptijd korter dan één jaar.

Toelichting op de winst- en verliesrekening over 2016

Bedragen x € 1.000, tenzij anders vermeld.

Niet in de balans opgenomen rechten en verplichtingen

De niet uit de balans blijvende verplichtingen van € 25,0 miljoen betreffen de huren van de kantoorgebouwen in Zoetermeer, de lopende onderhoudscontracten en licentieovereenkomsten.

Dit bedrag kan als volgt worden onderverdeeld:

- voor 2017 € 10,8 miljoen;
- voor 2018-2021 € 11,7 miljoen;
- vanaf 2022 € 2,5 miljoen.

De huurovereenkomsten hebben verschillende looptijden. Per ultimo 2016 bedragen de verplichtingen € 9,0 miljoen, waarvan € 1,4 miljoen betrekking heeft op 2017. Voor de huur van de kantoorgebouwen zijn bankgaranties afgegeven voor in totaal € 0,45 miljoen.

Daarnaast is er per ultimo 2016 een bedrag van € 16,0 miljoen aan lopende verplichtingen in verband met onderhoudscontracten, waarvan € 9,4 miljoen betrekking heeft op 2017.

13 Bedrijfsopbrengsten

De bedrijfsopbrengsten zijn in Nederland gegenereerd.

Wateropbrengsten	2016	2015
Waterverkoop eigen voorzieningsgebied	74.884	77.157
Vastrecht	43.950	42.320
Bijdrage voor precarioheffing	13.743	10.513
Andere waterbedrijven (verkoop en gros)	5.109	4.745
Overige wateropbrengsten	3.007	3.443
Totaal wateropbrengsten	140.693	138.178

De daling van waterverkoop eigen voorzieningsgebied wordt veroorzaakt door een hoger niet in rekening gebracht verbruik van € 0,6 miljoen. Daarnaast is het tarief voor waterlevering ten opzichte van vorig jaar gedaald waardoor de waterverkoop met € 1,5 miljoen is gedaald.

Tevens is waterverkoop € 0,2 miljoen lager door een negatieve afloop van het nog te factureren verbruik per 31 december 2015 door een hoger niet in rekening gebracht verbruik.

Behoudens het tarief van het laagste vastrecht zijn de andere tarieven voor vastrecht gestegen. De stijging van vastrecht wordt daarnaast verklaard door een groei in het aantal aansluitingen en een correctie op schattingen van voorgaande jaren.

De stijging van de bijdrage voor precarioheffing is het gevolg van hogere door de gemeenten in rekening gebrachte precariobelasting, alsmede een toename in het aantal aansluitingen.

Verkoop eigen voorzieningsgebied (x 1.000 m ³)	2016	2015
Afzet	76.731	76.082
Niet in rekening gebracht verbruik	- 3.837	- 3.220
Totaal verkoop eigen voorzieningsgebied	72.894	72.862

Het werkelijk niet in rekening gebracht verbruik was in 2015 hoger dan geraamd door een groot onzichtbaar lek in het leidingnet dat na intensief onderzoek is gerepareerd.

Verkoop en gros	2016	2015
Verkoop en gros	5.109	4.745

Verkocht aan (x 1.000 m ³)	2016	2015
Evides	997	907
Oasen	3.625	3.502
Totaal verkoop en gros	4.622	4.409

Overige bedrijfsopbrengsten

Onder de overige bedrijfsopbrengsten zijn onder andere begrepen:

- de huur- en pachttopbrengsten;
- de opbrengsten van de voor derden gereviseerde watermeters;
- de subsidie-opbrengsten;
- de opbrengst uit verkoop van vaste activa.

De subsidie-opbrengsten bedragen € 0,2 miljoen (2015: € 0,2 miljoen) en hebben betrekking op speur- & ontwikkelingskosten (RVO, € 94.307), praktijkleer- en werkleerplaatsen (RVO, € 40.838), gemeentelijke groenprojecten (Fonds Groen Haaglanden, € 54.916) en Kwaliteitsimpuls Meijndel (Provincie Zuid-Holland, € 30.206).

14 Bedrijfslasten

Kosten van grond- en hulpstoffen	2016	2015
Chemicaliën en filtermateriaal	1.896	1.866
Grondwaterbelasting	615	618
Afvoer slib en overig afval	214	283
Totaal grond- en hulpstoffen	2.725	2.767

Waterinkoop	2016	2015
Inkoop en gros	1.679	1.499

Ingekocht van (x 1.000 m ³)	2016	2015
Evides	1.127	960
Waternet	1.183	1.274
Totaal inkoop en gros	2.310	2.234

Energiekosten	2016	2015
Elektriciteitskosten	2.961	3.107
Kosten voor gasverbruik	52	58
Overige energiekosten	6	55
Totaal energiekosten	3.019	3.220

Kosten uitbesteed werk

	2016	2015
Kosten uitbesteed werk en materiaalverbruik waterproces	12.221	11.975
Kosten uitbesteed werk en materiaalverbruik natuurproces	773	1.748
Totaal kosten uitbesteed werk en materialen	12.994	13.723

De kosten betreffen door derden verrichte werkzaamheden en geleverde materialen voor zover deze in directe relatie staan tot de hoofdprocessen van Dunea. De hoofdprocessen zijn:

- het waterproces, zijnde winning, transport, infiltratie, zuivering, distributie en verkoop van water;
- het natuurbeheerproces.

De post Kosten werk en materiaalverbruik natuurproces was in voorgaand jaar hoger en wordt beïnvloed door het moment van afwikkelen van projecten voor derden.

Gemeentelijke precariobelasting

Precario gemeenten	2016	2015
Alphen aan den Rijn (kern Benthuisen)	39	39
Den Haag	4.341	4.304
Hillegom	504	0
Katwijk	771	576
Lansingerland	201	0
Leiden	1.738	1.632
Leidschendam-Voorburg	166	161
Lisse	559	0
Noordwijk	706	0
Noordwijkerhout	473	350
Oegstgeest	405	351
Pijnacker-Nootdorp	302	299
Rotterdam (Nesselande)	24	30
Rijswijk	251	240
Teylingen	812	590
Voorschoten	239	118
Wassenaar	518	471
Zoetermeer	253	253
Zuidplas	385	425
Totaal precariorechten	12.687	9.839

De post Gemeentelijke precariobelasting betreft vergoedingen die de gemeenten in het voorzieningsgebied van Dunea in rekening brengen waardoor Dunea het recht heeft om de gemeentegrond voor het leidingnet te gebruiken. De stijging ten opzichte van 2015 wordt veroorzaakt doordat gemeenten de tarieven per strekkende meter leiding in gemeentegrond hebben verhoogd en de laatste vier gemeenten die in 2015 nog geen precariobelasting hieven, in 2016 zijn gestart met het heffen van precariobelasting.

<u>Lonen, salarissen en sociale lasten</u>	<u>2016</u>	<u>2015</u>
Lonen en salarissen	33.151	29.484
Pensioenlasten	3.727	3.327
Overige sociale lasten	3.585	3.449
Lonen, salarissen en sociale lasten voor correctie geactiveerde productie	40.463	36.260
Correctie geactiveerde productie	- 2.886	- 3.341
Totaal lonen, salarissen en sociale lasten	37.577	32.919
Sociale lasten in procenten van lonen en salarissen	22,1	23,0

In 2016 heeft Dunea een herstructurering van de organisatie. Voor de kosten die als gevolg hiervan noodzakelijk zijn en die niet in verband staan met de doorlopende activiteiten van Dunea, is in 2016 samen met de kosten van medewerkers waarmee een individuele ontslagvergoeding is overgekomen, een bedrag van € 5,2 miljoen gedoteerd aan de voorziening herstructurering. Dit veroorzaakt de stijging in lonen en salarissen.

In 2016 is voor een bedrag van € 120.166 (2015: € 85.188) aan S&O-afdrachtvermindering toegekend en in mindering gebracht op de sociale lasten.

De pensioenlasten vallen lager uit als gevolg van lagere pensioenpremies in verband met de stand van de dekkingsgraad van het ABP.

Bovenstaande verklaringen hebben een verlagend effect op het percentage sociale lasten ten opzichte van de lonen en salarissen.

Voor de uren die interne medewerkers besteden aan investeringsprojecten, worden de salariskosten gecorrigeerd door een bijdrage voor geactiveerde productie, voor dat deel dat dit salarissen betreft. Er is een klein deel geactiveerde productie dat betrekking heeft op overheadkosten en daardoor gecorrigeerd wordt bij de overige bedrijfskosten. In de geactiveerde productie is begrepen:

- de kosten van voorbereiding en toezicht;
- de kosten van de eigen werkzaamheden bij de uitvoering van investeringsprojecten;
- de overige bijkomende kosten.

Het percentage sociale lasten in procenten van lonen en salarissen, is bepaald op de lonen, salarissen en sociale lasten exclusief de correctie voor geactiveerde productie.

Pensioenlasten

De regeling wordt onder het Nederlandse pensioenstelsel gefinancierd door afdrachten aan het pensioenfonds ABP. Deelname aan het ABP is verplicht gesteld in de collectieve arbeidsovereenkomst waaronder Dunea N.V. valt. De opbouw van de pensioenaanspraken wordt steeds in het betreffende kalenderjaar gefinancierd door middel van (ten minste) kostendekkende premiebetalingen. De pensioenregeling is een middelloonregeling met – voor zowel actieve als inactieve deelnemers (slapers en gepensioneerden) – voorwaardelijke toeslagverlening. De toeslagverlening is afhankelijk van het beleggingsrendement.

De jaarlijkse opbouw van de pensioenaanspraken bedraagt 17,8% van het pensioengevend salaris dat is gebaseerd op het brutoloon minus een franchise (ad € 13.000). Het maximum pensioengevend salaris is voor 2016 gemaximeerd op € 101.519. De jaarlijkse premie die voor rekening komt van de werkgever bedraagt 12,46% van het pensioengevend salaris. De hoogte van de premie wordt jaarlijks vastgesteld door het bestuur van het bedrijfstakpensioenfonds op basis van de dekkingsgraad en verwachte rendementen.

De dekkingsgraad van het ABP bedraagt ultimo 2016 volgens opgave van het fonds 96,6% (2015: 97,2%). Op basis van het uitvoeringsreglement heeft de groep bij een tekort in het fonds geen verplichting tot het voldoen van aanvullende bijdragen anders dan door hogere toekomstige premies. Op grond van de dekkingsgraad zijn geen additionele betalingen door de onderneming verschuldigd.

Gemiddeld aantal personeelsleden in fte's en bijbehorende bezoldiging:

	<u>2016</u>	<u>2015</u>
Directie	12	4
Sector Water	241	248
Sector Klant & Natuur	115	119
Sector Informatie & Facility Management	78	81
Sector Financiën & Management Advies	46	47
Sector Personeel & Organisatie	12	12
Totaal gemiddeld aantal personeelsleden in fte's	504	511
Lonen, salarissen en sociale lasten in euro's per fte	80.274	70.909

Onder de Directie is in 2016 een afdeling voor strategisch beleid gevormd.

In 2016 zijn er geen medewerkers van Dunea werkzaam geweest in het buitenland.

De gemiddelde loonkosten per medewerker (fte) zoals deze zijn opgenomen in de kengetallen, is bepaald op de lonen, salarissen en sociale lasten exclusief de correctie voor geactiveerde productie. De gemiddelde loonkosten per medewerker over 2016 zijn gestegen door de ophoging van de herstructureringsvoorziening in verband met de ingezette herstructurering van de organisatie.

WNT-verantwoording 2016 Dunea N.V.

Per 1 januari 2013 is de Wet normering bezoldiging topfunctionarissen publieke en semipublieke sector (WNT) ingegaan. Deze verantwoording is opgesteld op basis van de volgende op Dunea N.V. van toepassing zijnde regeling: Het algemene WNT-maximum.

Het bezoldigingsmaximum in 2016 voor Dunea N.V. is € 179.000. Dit geldt naar rato van de duur en/of omvang van het dienstverband. Voor topfunctionarissen zonder dienstbetrekking geldt met ingang van 1 januari 2016 voor de eerste 12 kalendermaanden een afwijkende normering, zowel voor de duur van de opdracht als voor het uurtarief. Het individuele WNT-maximum voor de leden van de Raad van Commissarissen bedraagt voor de voorzitter 15% en voor de overige leden 10% van het bezoldigingsmaximum, berekend naar rato van de duur van het dienstverband.

Specificatie van de bezoldiging van de bestuurders (bedragen x € 1):

Naam functionaris	Dr. W.M.F. Drossaert	Dr. P. Jonker
Functiegegevens	Algemeen directeur	Algemeen directeur
Aanvang en einde functievervulling in 2016	1/1 - 31/12	N.v.t
Omvang dienstverband (in fte)	1,0	N.v.t
Gewezen topfunctionaris	nee	N.v.t
(Fictieve) dienstbetrekking	nee	N.v.t
Individueel WNT-maximum	€ 179.000	€ 179.000
Bezoldiging 2016		
Beloning	163.236	N.v.t
Belastbare onkostenvergoedingen	0	N.v.t
Beloningen betaalbaar op termijn	15.773	N.v.t
Totaal bezoldiging	179.009	N.v.t
Toepasselijk WNT-maximum	179.000	€ 179.000
Motivering overschrijding	Abusievelijk is de norm overschreden. Bedrag van € 9 is teruggestort.	N.v.t.
Bezoldiging 2015		
Aanvang en einde functievervulling in 2015	1/9 - 31/12	1/1 – 1/9
Omvang dienstverband (in fte)	1,0	1,0
Gewezen topfunctionaris	nee	nee
(Fictieve) dienstbetrekking	nee	nee
Beloning	€ 53.600	€ 182.107
Belastbare onkostenvergoedingen	0	0
Beloningen betaalbaar op termijn	€ 5.438	€ 11.800
Totaal bezoldiging	€ 59.038	€ 193.907
Toepasselijk WNT-maximum	€ 59.496	€ 118.504
Motivering overschrijding	N.v.t	Overgangsbepaling conform artikel 7.3 Wet normering bezoldiging topfunctionarissen publieke en semipublieke sector

Specificatie van de bezoldiging van de Raad van Commissarissen (bedragen x € 1):

Naam functionaris	W.J. Stolte	Mr. C.N. de Boer	Ir. G. Verwolf
Functiegegevens	Voorzitter Raad van Commissarissen	Commissaris	Commissaris
Aanvang en einde functievervulling in 2016	1/1 - 31/12	1/1 - 31/12	1/1 - 31/12
Individueel WNT-maximum	26.850	17.900	17.900
Bezoldiging 2016			
Beloning	13.944	11.628	11.628
Belastbare onkostenvergoedingen	0	270	235
Beloningen betaalbaar op termijn	0	0	0
Totaal bezoldiging	13.944	11.898	11.863
Toepasselijk WNT-maximum	26.850	17.900	17.900
Motivering overschrijding	N.v.t.	N.v.t.	N.v.t.
Bezoldiging 2015			
Aanvang en einde functievervulling in 2015	1/1 - 31/12	1/1 – 31/12	1/1 – 31/12
Beloning	13.644	11.376	11.376
Belastbare onkostenvergoedingen	0	0	0
Beloningen betaalbaar op termijn	0	0	0
Totaal bezoldiging	13.644	11.376	11.376
Toepasselijk WNT-maximum	26.700	17.800	17.800
Motivering overschrijding	N.v.t	N.v.t.	N.v.t.

Naam functionaris	Mr. D.A.T. van der Heem-Wagemakers	Drs. L.A.S. van der Ploeg RA RC EMFC
Functiegegevens	Commissaris	Commissaris
Aanvang en einde functievervulling in 2016	1/1 - 31/12	1/1 - 31/12
Individueel WNT-maximum	17.900	17.900
Bezoldiging 2016		
Beloning	11.628	11.628
Belastbare onkostenvergoedingen	0	0
Beloningen betaalbaar op termijn	0	0
Totaal bezoldiging	11.628	11.628
Toepasselijk WNT-maximum	17.900	17.900
Motivering overschrijding	N.v.t.	N.v.t.
Bezoldiging 2015		
Aanvang en einde functievervulling in 2015	1/1 - 31/12	1/1 - 31/12
Beloning	11.376	11.376
Belastbare onkostenvergoedingen	0	0
Beloningen betaalbaar op termijn	0	0
Totaal bezoldiging	11.376	11.376
Toepasselijk WNT-maximum	17.800	17.800
Motivering overschrijding	N.v.t.	N.v.t.

Afschrijving vaste activa	2016	2015
Gebouwen en terreinen	1.938	1.965
Machines, installaties inclusief leidingen	29.208	29.736
Overige vaste bedrijfsmiddelen	594	552
Niet aan productieproces dienstbaar	113	113
Totaal afschrijvingskosten exclusief amortisatie	31.853	32.366
Amortisatie bijdragen van derden	- 2.262	- 2.112
Totaal afschrijvingskosten	29.591	30.254
Desinvesteringen vaste activa	13	535

Naast de reguliere afschrijvingskosten is op een aantal objecten een desinvestering toegepast of is het object verkocht.

Overige bedrijfskosten	2016	2015
Overige personeelskosten	4.824	4.360
Mobiliteitskosten	695	714
Erfpachten en zakelijke rechten	- 49	907
Huisvestingskosten	3.289	3.964
Belastingen, verzekeringen en bankkosten	1.139	1.064
Communicatie- en portiekosten	6.955	7.983
Contributies, donaties en abonnementen	1.343	1.267
Kantoor- en laboratoriumkosten	3.406	2.985
Inhuur deskundigen en automatiseringskosten	6.497	4.411
Afschrijving dubieuze debiteuren	1.028	1.518
Diverse bedrijfskosten	773	385
Correctie geactiveerde productie	- 231	- 267
Totaal overige bedrijfskosten	29.669	29.291

De kosten voor inhuur deskundigen en automatisering zijn in 2016 hoger uitgekomen als gevolg van activiteiten in verband met de overgang naar een nieuw ERP-systeem.

In verband hiermee zijn ook kosten voor inhuur van tijdelijke externe medewerkers ter vervanging van personele vaste formatie in de post Overige personeelskosten gestegen.

De correctie voor geactiveerde productie betreft een bijdrage op de overheadkosten voor de uren die interne medewerkers besteden aan investeringsprojecten.

Eind 2015 is het erfpacht duingebieden Berkheide en Meijndel afgekocht en in 2016 heeft nog een afrekening plaatsgevonden.

Onder deze post is onder meer opgenomen, conform artikel 2:382A BW, de ten laste van Dunea gebrachte accountantshonoraria:

(bedragen x € 1)	2016	2015
Controle van de jaarrekening	64.240	52.500
Andere controlewerkzaamheden	10.000	1.500
Fiscale advisering	0	0
Andere niet-controlediensten	0	0
Tot accountantnetwerk behorende onderdelen	0	0
Totaal accountantshonoraria	74.240	54.000

De genoemde honoraria zijn gebaseerd op de totale honoraria voor het onderzoek van de jaarrekening over het boekjaar waarop de jaarrekening betrekking heeft, ongeacht of de werkzaamheden door de externe accountant en de accountantsorganisatie reeds gedurende dat boekjaar zijn verricht.

In 2016 is Dunea van controlerend accountant veranderd. De jaarrekening 2016 wordt gecontroleerd door PriceWaterhouseCoopers Accountants N.V.

Overige gegevens

15 Financiële baten en lasten

Rentebaten en soortgelijke opbrengsten

De rentebaten en soortgelijke opbrengsten zijn € 566.678 (2015: € 567.701), waaronder de toegerekende bouwrente aan investeringsprojecten van € 541.197 (2015: € 539.507).

Rentelasten en soortgelijke lasten	2016	2015
Rente overige langlopende leningen o/g	9.689	10.391
Overige rentelasten waaronder kortlopende leningen	178	261
Totaal rentelasten	9.867	10.652

Het gemiddelde rentepercentage van de leningenportefeuille bedraagt 3,92% (2015: 3,85%). De gehanteerde rentevoet voor de geactiveerde bouwrente aan investeringsprojecten bedraagt 3,90% (2015: 3,82%).

16 Belastingen

De belasting over het resultaat wordt berekend over het resultaat voor belastingen in de winst- en verliesrekening, rekening houdend met beschikbare, fiscaal compensabele verliezen uit voorgaande boekjaren (voor zover niet opgenomen in de latente belastingvorderingen) en vrijgestelde winstbestanddelen en na bijtelling van niet-aftrekbare kosten. De belasting over het resultaat ten bedrage van € 8.820 (x € 1.000) kan als volgt worden toegelicht:

Bedragen (x 1.000)	2016	2015
Resultaat vóór belastingen	8.820	0
Latente vennootschapsbelasting	0	0
Acute vennootschapsbelasting huidig boekjaar	0	0
Vennootschapsbelasting voorgaande boekjaren	0	0
Belasting over het resultaat	0	0
Effectief belastingtarief	0,0%	0,0%
Toepasselijk belastingtarief	25,0%	0,0%

Aangezien de wateractiviteiten van Dunea zijn vrijgesteld van vennootschapsbelasting en de niet-wateractiviteiten tot een fiscaal verlies hebben geleid, is het effectieve percentage van 0% van toepassing. Dunea was voor 2016 niet belastingplichtig.

Er zijn compensabele verliezen ten bedrage van € 83 (2015: € 0) die niet zijn opgenomen als latente belastingvordering aangezien het (nog) niet waarschijnlijk is dat toekomstige fiscale winst beschikbaar komt ter compensatie hiervan.

Zoetermeer, 29 mei 2017

Raad van Commissarissen

mr. C.N. de Boer
mr. D.A.T. van der Heem-Wagemakers
drs. L.A.S. van der Ploeg RA RC EMFC
W.J. Stolte (voorzitter)
ir. G. Verwolf

Directie

drs. W.M.E. Drossaert

Statutaire regeling betreffende de bestemming van het resultaat

In artikel 17 van de statuten staat het volgende opgenomen betreffende de resultaatbestemming:

1. Voor zover het eigen vermogen van de vennootschap kleiner is dan het bedrag van het gestorte en opgevraagde deel van het kapitaal, vermeerderd met de reserves die krachtens de wet moeten worden aangehouden, wordt de winst bestemd ter delging van tekorten en ter vorming van door de wet voorgeschreven reserves.
2. Voor zover het eigen vermogen van de vennootschap groter is dan het bedrag van het gestorte en opgevraagde deel van het kapitaal, vermeerderd met de reserves die krachtens de wet moeten worden aangehouden, wordt de winst aan de algemene reserve toegevoegd, tenzij de Raad van Commissarissen op voorstel van de directie besluit deze winst geheel of gedeeltelijk anderszins te reserveren.
3. Aan aandeelhouders kunnen geen uitkeringen ten laste van de winst of de reserves van de vennootschap geschieden.

Bestemming van het resultaat over het boekjaar 2015

De jaarrekening is vastgesteld in de Algemene Vergadering, gehouden op 16 juni 2016. De Algemene Vergadering heeft de bestemming van het resultaat vastgesteld conform het daartoe gedane voorstel.

Voorstel voor bestemming van het resultaat over het boekjaar 2016

De directie stelt met goedkeuring van de Raad van Commissarissen aan de Algemene Vergadering voor het resultaat over 2016 van € 8.819.670 conform artikel 17 van de statuten van Dunea N.V. toe te voegen aan de algemene reserve. Het voorstel is in de balans verwerkt.

Controleverklaring van de onafhankelijke accountant

Aan: de algemene vergadering en de raad van commissarissen van Dunea N.V.

Verklaring over de jaarrekening 2016

Ons oordeel

Naar ons oordeel geeft de in dit jaarbericht opgenomen jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en de samenstelling van het vermogen van Dunea N.V. op 31 december 2016 en van het resultaat over 2016 in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 van het in Nederland geldende Burgerlijk Wetboek (BW) en de bepalingen bij en krachtens de Wet normering bezoldiging topfunctionarissen publieke en semipublieke sector (WNT).

Wat we hebben gecontroleerd

Wij hebben de in dit jaarbericht opgenomen jaarrekening 2016 van Dunea N.V. te Zoetermeer ('de vennootschap') gecontroleerd. De jaarrekening bestaat uit:

- de balans per 31 december 2016;
- de winst-en-verliesrekening over 2016;
- het kasstroomoverzicht over 2016; en
- de toelichting met een overzicht van de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving en overige toelichtingen.

Het stelsel voor financiële verslaggeving dat is gebruikt voor het opmaken van de jaarrekening is Titel 9 Boek 2 van het in Nederland geldende Burgerlijk Wetboek (BW) en de bepalingen bij en krachtens de WNT.

De basis voor ons oordeel

Wij hebben onze controle uitgevoerd volgens Nederlands recht, waaronder ook de Nederlandse controlestandaarden en de Regeling Controleprotocol WNT 2016 vallen. Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de paragraaf 'Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening'.

Onafhankelijkheid

Wij zijn onafhankelijk van Dunea N.V. zoals vereist in de Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assuranceopdrachten (ViO) en andere voor de opdracht relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Verder hebben wij voldaan aan de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (VGBA).

Wij vinden dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

Verklaring over de in het jaarbericht opgenomen andere informatie

Naast de jaarrekening en onze controleverklaring daarbij, omvat het jaarbericht andere informatie, die bestaat uit:

- het bestuursverslag;
- de overige gegevens, het tienjaarsoverzicht en Bestuur en organisatie;
- Profiel en ambitie, Voorwoord, Kengetallen, Bericht van de Raad van Commissarissen en Corporate Governance.

Op grond van onderstaande werkzaamheden zijn wij van mening dat de andere informatie:

- met de jaarrekening verenigbaar is en geen materiële afwijkingen bevat;
- alle informatie bevat die op grond van Titel 9 Boek 2 BW is vereist.

Wij hebben de andere informatie gelezen en hebben op basis van onze kennis en ons begrip, verkregen vanuit de jaarrekeningcontrole of anderszins, overwogen of de andere informatie materiële afwijkingen bevat.

Met onze werkzaamheden hebben wij voldaan aan de vereisten in Titel 9 Boek 2 BW en de Nederlandse Standaard 720. Deze werkzaamheden hebben niet dezelfde diepgang als onze controlewerkzaamheden bij de jaarrekening.

De directie is verantwoordelijk voor het opstellen van de andere informatie, waaronder het bestuursverslag en de overige gegevens in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW.

Verantwoordelijkheden met betrekking tot de jaarrekening en de accountantscontrole

Verantwoordelijkheden van de directie en de raad van commissarissen voor de jaarrekening

De directie is verantwoordelijk voor:

- het opmaken en het getrouw weergeven van de jaarrekening in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW en de bepalingen bij en krachtens de WNT; en voor
- een zodanige interne beheersing die de directie noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude.

Bij het opmaken van de jaarrekening moet de directie afwegen of de vennootschap in staat is om haar werkzaamheden in continuïteit voort te zetten. Op grond van het genoemde verslaggevingsstelsel moet de directie de jaarrekening opmaken op basis van de continuïteitsveronderstelling, tenzij de directie het voornemen heeft om de vennootschap te liquideren of de bedrijfsactiviteiten te beëindigen of als beëindiging het enige realistische alternatief is. De directie moet gebeurtenissen en omstandigheden waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of de vennootschap haar bedrijfsactiviteiten kan voortzetten, toelichten in de jaarrekening.

De raad van commissarissen is verantwoordelijk voor het uitoefenen van toezicht op het proces van financiële verslaggeving van de vennootschap.

Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening

Onze verantwoordelijkheid is het zodanig plannen en uitvoeren van een controleopdracht dat wij daarmee voldoende en geschikte controle-informatie verkrijgen voor het door ons af te geven oordeel.

Ons controleoordeel beoogt een redelijke mate van zekerheid te geven dat de jaarrekening geen afwijkingen van materieel belang bevat. Een redelijke mate van zekerheid is een hoge mate maar geen absolute mate van zekerheid waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze controle niet alle afwijkingen ontdekken.

Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fraude of fouten en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van deze jaarrekening nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze controlewerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel.

Een meer gedetailleerde beschrijving van onze verantwoordelijkheden is opgenomen in de bijlage bij onze controleverklaring.

Den Haag, 31 mei 2017

PricewaterhouseCoopers Accountants N.V.

drs. A.A. Meijer RA

Bijlage bij onze controleverklaring over de jaarrekening 2016 van Dunea N.V.

In aanvulling op wat is vermeld in onze controleverklaring hebben wij in deze bijlage onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening nader uiteengezet en toegelicht wat een controle inhoudt.

De verantwoordelijkheden van de accountant voor de controle van de jaarrekening

Wij hebben deze accountantscontrole professioneel-kritisch uitgevoerd en hebben waar relevant professionele oordeelsvorming toegepast in overeenstemming met de Nederlandse controlestandaarden, de Regeling Controleprotocol WNT 2016, ethische voorschriften en de onafhankelijkheidseisen. Onze doelstelling is om een redelijke mate van zekerheid te verkrijgen dat de jaarrekening vrij van materiële afwijkingen als gevolg van fouten of fraude is. Onze controle bestond onder andere uit:

- Het identificeren en inschatten van de risico's dat de jaarrekening afwijkingen van materieel belang bevat als gevolg van fouten of fraude, het in reactie op deze risico's bepalen en uitvoeren van controlewerkzaamheden en het verkrijgen van controle-informatie die voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel. Bij fraude is het risico dat een afwijking van materieel belang niet ontdekt wordt groter dan bij fouten. Bij fraude kan sprake zijn van samenspanning, valsheid in geschrifte, het opzettelijk nalaten transacties vast te leggen, het opzettelijk verkeerd voorstellen van zaken of het doorbreken van de interne beheersing.
- Het verkrijgen van inzicht in de interne beheersing die relevant is voor de controle met als doel controlewerkzaamheden te selecteren die passend zijn in de omstandigheden. Deze werkzaamheden hebben niet als doel om een oordeel uit te spreken over de effectiviteit van de interne beheersing van de vennootschap.
- Het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor financiële verslaggeving en het evalueren van de redelijkheid van schattingen door de directie en de toelichtingen die daarover in de jaarrekening staan.
- Het vaststellen dat de door de directie gehanteerde continuïteitsveronderstelling aanvaardbaar is. Tevens op basis van de verkregen controle-informatie vaststellen of er gebeurtenissen en omstandigheden zijn waardoor gereede twijfel zou kunnen bestaan of de vennootschap haar bedrijfsactiviteiten in continuïteit kan voortzetten. Als wij concluderen dat er een onzekerheid van materieel belang bestaat, zijn wij verplicht om aandacht in onze controleverklaring te vestigen op de relevante gerelateerde toelichtingen in de jaarrekening. Als de toelichtingen inadequaat zijn, moeten wij onze verklaring aanpassen. Onze conclusies zijn gebaseerd op de controle-informatie die verkregen is tot de datum van onze controleverklaring. Toekomstige gebeurtenissen of omstandigheden kunnen er echter toe leiden dat een onderneming haar continuïteit niet langer kan handhaven.
- Het evalueren van de presentatie, structuur en inhoud van de jaarrekening en de daarin opgenomen toelichtingen en het evalueren of de jaarrekening een getrouw beeld geeft van de onderliggende transacties en gebeurtenissen.

Wij communiceren met de raad van commissarissen onder andere over de geplande reikwijdte en timing van de controle en over de significante bevindingen die uit onze controle naar voren zijn gekomen, waaronder eventuele significante tekortkomingen in de interne beheersing.

Tienjaarsoverzicht^{1,2}

	2016	2015	2014	2013	2012	2011	2010	2009	2008	2007
Financieel										
Bedrijfsopbrengsten (x € 1.000)	147.948	143.463	145.642	144.293	139.313	139.617	141.378	136.944	130.235	129.471
Nettowinst (x € 1.000)	8.820	9.239	9.949	6.495	755	1.858	185	3.888	3.574	5.100
Current ratio	0,145	0,147	0,165	0,208	0,182	0,205	0,310	0,118	0,163	0,136
Interest coverage ratio	1,824	1,182	1,801	1,519	1,003	1,045	0,882	1,204	1,244	1,337
Procentuele verhouding eigen vermogen tot het balanstotaal	33,6	32,0	31,7	32,1	31,2	31,0	30,8	32,7	32,3	31,8
Cashflow (x € 1.000)	38.424	40.028	45.756	41.682	36.343	34.638	35.168	37.280	32.778	32.849
Cashflowratio	0,105	0,106	0,125	0,123	0,105	0,099	0,100	0,118	0,105	0,104
Interne financieringsratio	0,694	1,377	0,612	0,793	0,943	1,200	1,463	1,104	0,951	0,725
Netto werkkapitaal (x € 1.000)	- 135.463	- 139.475	- 112.464	- 91.006	- 93.235	- 78.537	- 58.340	- 93.745	- 70.039	- 80.973
Rentabiliteit eigen vermogen (%)	4,6	5,0	5,7	3,9	0,5	1,2	0,1	2,4	2,3	3,4
Rentabiliteit totaal vermogen (%)	3,1	3,4	3,9	3,6	2,4	2,6	2,4	3,2	3,0	3,6
Gemiddeld rentepercentage (langlopende leningen)	3,92	3,85	3,82	3,82	3,85	3,82	4,08	4,19	4,25	4,28
Productie (x 1 miljoen m³)										
Verpompt water bij de Wilhelminasluis ter bescherming Maaswater	94,8	77,4	70,6	84,7	115,0	80,0	86,4	87,1	88,8	110,1
Ingenomen rivierwater	62,5	78,0	77,3	71,8	73,9	75,3	69,2	76,4	76,7	74,4
Afgeleverd voorgezuiverd rivierwater	77,0	75,3	77,8	72,7	73,3	74,8	62,4	75,5	75,5	71,8
Winning Meijendel	49,2	48,1	47,2	46,8	47,0	47,6	46,6	46,4	46,7	50,0
Winning Berkheide	24,9	24,8	24,9	25,3	25,3	23,9	24,7	25,0	24,2	23,9
Winning Solleveld	7,9	7,7	7,8	7,8	7,5	7,6	7,5	7,4	7,2	5,9
Reinwater pompstation Scheveningen	47,3	46,6	45,8	45,2	45,6	45,8	44,0	43,7	43,9	47,9
Reinwater pompstation Katwijk	23,8	23,9	23,8	24,2	24,2	23,0	23,9	24,3	23,6	23,4
Reinwater pompstation Monster	8,0	7,7	7,8	7,7	7,4	7,6	7,6	7,4	7,2	4,7

¹ In 2014 heeft een stelselwijziging plaatsgevonden omdat de eigen uren voor het verwisselen van de watermeters niet meer worden geactiveerd. In de vergelijkende kengetallen tot en met 2012 is deze stelselwijziging niet verwerkt.

² In 2015 heeft een stelselwijziging plaatsgevonden waarbij de opslag in het uurtarief voor indirecte vervaardigingskosten niet meer wordt geactiveerd. In de vergelijkende kengetallen tot en met 2013 is deze stelselwijziging niet verwerkt. Duinterreinen in gedeeltelijk beheer naar duinterreinen in volledig beheer.

Tienjaarsoverzicht^{4,5}

	2016	2015	2014	2013	2012	2011	2010	2009	2008	2007
Distributie										
Oppervlakte voorzieningsgebied (x 1.000 ha) ¹	62	61	61	60	60	60	60	60	60	60
Aantal inwoners (x 1.000) ¹	1.289	1.278	1.267	1.260	1.257	1.250	1.239	1.228	1.214	1.202
Aantal woningen (x 1.000) ²	595	591	580	570	566	567	561	557	550	544
Afzet (x 1.000 m ³)	76.731	76.082	75.147	74.927	74.863	74.156	72.917	72.846	71.945	72.825
Niet in rekening gebracht verbruik (x 1.000 m ³)	3.837	3.220	3.487	3.522	3.582	3.260	2.990	3.712	2.228	3.403
Verkoop in eigen voorzieningsgebied (x 1.000 m ³)	72.894	72.862	71.660	71.405	71.281	70.896	69.927	69.134	69.717	69.422
Lengte hoofdleidingnet (in km)	4.387	4.369	4.339	4.330	4.333	4.321	4.310	4.294	4.261	4.196
Lengte transportleidingnet (in km)	285	284	284	290	285	286	286	285	291	290
Verkoop in eigen voorzieningsgebied (in m ³) per administratieve aansluiting	116	118	117	117	117	116	116	115	117	118
Aantal administratieve aansluitingen	628.663	616.217	611.136	609.854	608.759	609.134	605.048	602.405	593.370	587.477
Aantal technische aansluitingen	411.379	409.974	406.580	405.221	382.347	379.319	387.908	386.843	382.990	378.084
Aantal geplaatste watermeters	549.971	541.937	538.305	536.537	534.381	526.027	524.887	521.333	515.435	508.160
Personeel										
Aantal medewerkers	537	537	550	548	546	547	514	528	511	500
Gemiddeld aantal medewerkers (fte's)	504	511	513	514	503	519	508	491	483	474
Ziekteverzuim (in %)	3,7	3,7	4,1	4,2	4,0	3,6	4,0	4,0	4,1	4,6
Overige kengetallen										
Duinterreinen in volledig beheer (ha) ⁶	2.250	2.250	2.235	2.225	2.225	2.207	2.207	2.207	2.208	2.208
Duinterreinen in gedeeltelijk beheer (ha)	133	133	166	166	166	166	181	181	181	181
Overige terreinen in beheer (ha)	80	80	80	80	81	84	84	84	84	84
Aantal bezoekers Bezoekerscentrum Meijndel ³	119.282	117.191	117.470	107.515	26.000	30.983	32.041	35.335	33.558	33.187
Drinkwaterprijs per 1.000 liter (€)	1,04	1,06	1,06	1,06	1,06	1,09	1,09	1,09	1,09	1,10
Vastrechrecht per huishouden (€)	61,18	61,18	60,28	59,24	58,08	58,08	57,50	57,50	53,28	52,80
Integraal drinkwatertarief (€) zonder precarioheffing en Belasting op Leidingwater (BOL)	1,69	1,70	1,69	1,67	1,66	1,69	1,64	1,64	1,57	1,57

¹ De oppervlakte en het aantal inwoners is bepaald op basis van CBS aantallen.

² Het aantal woningen is bepaald op basis van ABF Research aantallen.

³ De stijging van het aantal bezoekers vanaf 2013 komt door het nieuwe bezoekerscentrum. In 2012 heeft vanwege de tijdelijke huisvesting geen volledige telling plaatsgevonden.

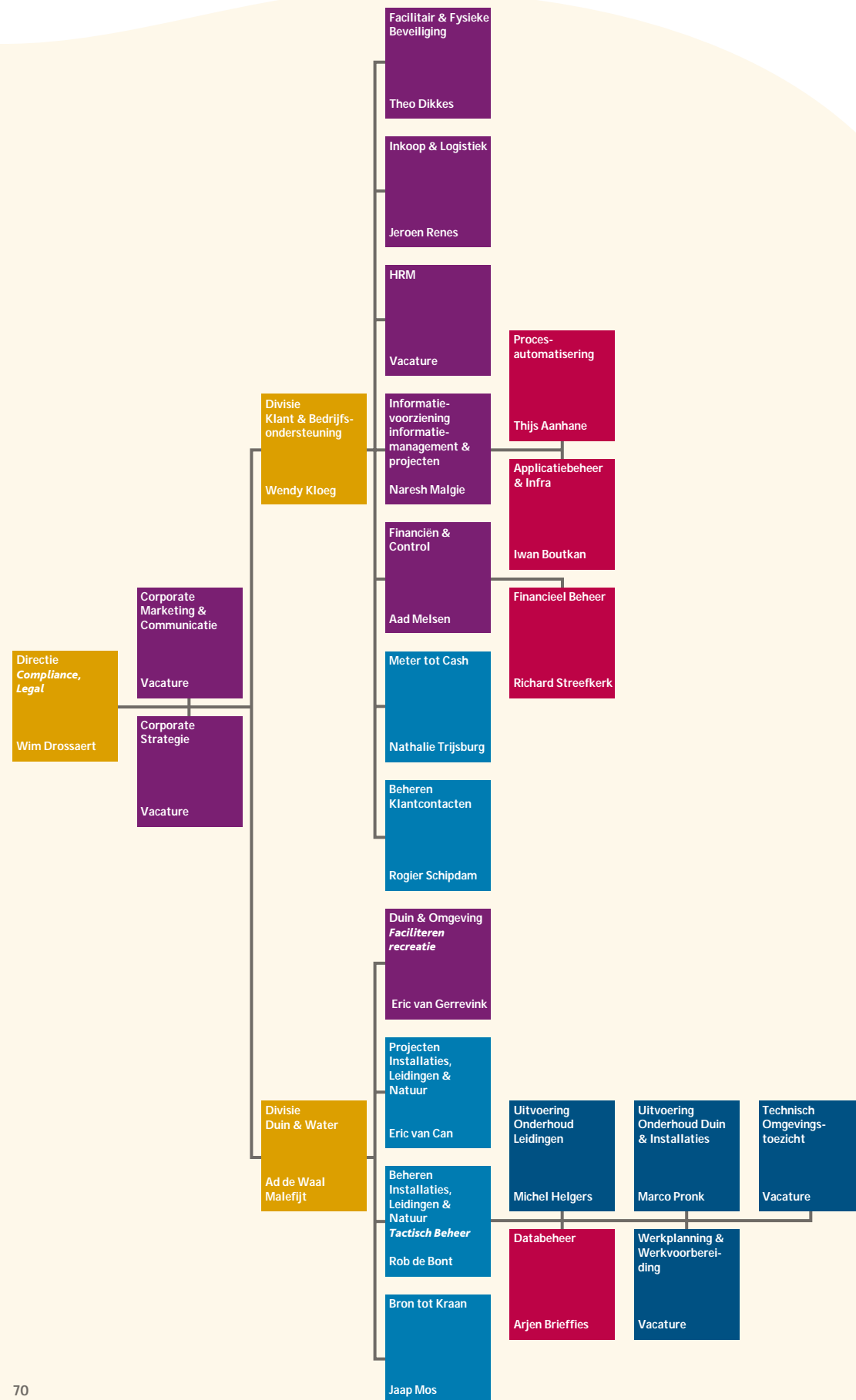
⁴ In 2014 heeft een stelselwijziging plaatsgevonden omdat de eigen uren voor het verwisselen van de watermeters niet meer worden geactiveerd. In de vergelijkende kengetallen tot en met 2012 is deze stelselwijziging niet verwerkt.

⁵ In 2015 heeft een stelselwijziging plaatsgevonden waarbij de opslag in het uurtarief voor indirecte vervaardigingskosten niet meer wordt geactiveerd. In de vergelijkende kengetallen tot en met 2013 is deze stelselwijziging niet verwerkt. Duinterreinen in gedeeltelijk beheer naar duinterreinen in volledig beheer.

⁶ In verband met de afkoop van de erfpacht van de Waalsdorpervlakte heeft ultimo 2015 een verschuiving plaats gevonden van 33 ha.

Bestuur en organisatie

Organigram per 1 juni 2017

Algemene vergadering

In overeenstemming met het bepaalde in artikel 6, lid 1 van de statuten van Dunea N.V. hielden gedurende het verslagjaar de volgende gemeenten de daarbij vermelde aantallen aandelen:

	Aantal aandelen
Alphen aan den Rijn	10.622
Den Haag	1.594.714
Hillegom	66.167
Katwijk	198.447
Lansingerland	175.542
Leiden	377.188
Leidschendam-Voorburg	229.985
Lisse	71.503
Noordwijk	81.051
Noordwijkerhout	49.704
Oegstgeest	72.383
Pijnacker-Nootdorp	159.146
Rijswijk	149.258
Teylingen	113.352
Voorschoten	77.218
Wassenaar	81.830
Zoetermeer	388.569
Zuidplas	103.321
Totaal uitgegeven	4.000.000

De aandelen hebben elk een nominale waarde van € 5,- en geven op grond van het bepaalde in artikel 14, lid 8 van de statuten van de vennootschap recht op het uitbrengen van één stem per aandeel. De Algemene Vergadering kwam tijdens het verslagjaar bijeen op 19 juni en 20 november.

Personalia Directie en Raad van Commissarissen

Directie

[De heer drs. W.M.E. Drossaert \(1967\)](#)

Nationaliteit: Nederlandse

Functie: algemeen directeur

Relevante nevenfuncties: geen

Datum in dienst: 1 september 2015

Raad van Commissarissen

[De heer mr. C.N. de Boer \(1948\)](#)

Nationaliteit: Nederlandse

Functie: deskundige natuurbeheer

Eerste benoeming: 2008

Lopende termijn: tot en met juni 2018

Beroep: voormalig directeur Regio Zuid-Holland-

Zeeland van de Vereniging Natuurmonumenten

Relevante nevenfuncties: Lid Raad van Toezicht FREE

Nature (Foundation for restoring European ecosystems),

vice-voorzitter Vogelbescherming Nederland en

voorzitter van de Klankbordgroep van het Goois

Natuureservaat

[Mevrouw mr. D. van der Heem-Wagemakers \(1947\)](#)

Nationaliteit: Nederlandse

Functie: vertrouwenscommissaris

Eerste benoeming: 2013

Lopende termijn: tot en met juni 2017

Beroep: tot september 2012 officier van Justitie,

eerder vakbondsbestuurder

Relevante nevenfuncties: Lid Raad van Commissarissen

HTM, Lid Raad van Commissarissen HES International

B.V. en Lid Raad van Commissarissen RTV Rijnmond

[De heer drs. L.A.S. van der Ploeg RA RC EMFC \(1970\)](#)

Nationaliteit: Nederlandse

Functie: vice-voorzitter, deskundige financieel-
economische zaken

Eerste benoeming: 2014

Lopende termijn: tot en met juni 2018

Beroep: CFO VolkerWessels Bouw- en

Vastgoedontwikkeling

Relevante nevenfuncties: Voorzitter van de Raad van

Commissarissen van Haag Wonen in Den Haag,

voorzitter van de Raad van Commissarissen van

NSI N.V. in Hoofddorp en Lid Curatorium Certified

Management Controlling van Erasmus School of

Accounting & Assurance, docent Executive Programme

Erasmus School of Accounting & Assurance en commis-

sielid Vereniging Toezichhouders Woningcorporaties

[De heer W.J. Stolte \(1950\)](#)

Nationaliteit: Nederlandse

Functie: voorzitter

Eerste benoeming: 2002

Lopende termijn: tot en met juni 2017

Beroep: tot 1 mei 2014 voormalig

Rijksvertegenwoordiger van de Openbare Lichamen

Bonaire, Sint Eustatius en Saba

Relevante nevenfuncties: Voorzitter Stichting Beachcity en

voorzitter Stichting Schuldhulpmaatje Den Haag

[De heer ir. G. Verwolf \(1948\)](#)

Nationaliteit: Nederlandse

Functie: deskundige water(keten)beheer

Eerste benoeming: 2003

Lopende termijn: tot en met juni 2017

Beroep: voormalig dijkgraaf Waterschap Vallei en

Veluwe

Relevante nevenfuncties: voorzitter Expertisenetwerk

Waterveiligheid en voorzitter Maatschappelijke

Adviesgroep Milieu en Veiligheid RIVM